

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění

Lukáš Prskavec

**KONCEPCE PAPEŽSTVÍ ŘEHOŘE VII. V JEHO LISTINÁCH
TÝKAJÍCÍCH SE OBNOVENÉHO OLOMOUCKÉHO BISKUPSTVÍ**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Vít Hlinka Th.D.

OLOMOUC 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně po odborných konzultacích s vedoucím práce Mgr. Vítem Hlinkou Th.D. a v seznamu literatury jsem uvedl všechny použité informační zdroje.

V Olomouci dne: 14. 3. 2016
Prskavec

Lukáš

Poděkování

Za veškerou pomoc při studiu i při sepsování mé bakalářské práce chci především poděkovat své ženě Míše, dětem, rodině a přátelům. Bez jejich pomoci by nebylo možné tuto práci vůbec dokončit. Za mnohé vděčím též pedagogům z Cyrilometodějské teologické fakulty v Olomouci. Během setkávání na přednáškách, seminářích a zkouškách mnohdy nezbyl dostatek příležitosti k poděkování, a tak to činím teď. Bohu díky!

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	2
ÚVOD	4
1. OSOBA A DÍLO PAPEŽE ŘEHOŘE VII.....	7
1.1. PŘED PONTIFIKÁTEM: HILDEBRAND	7
1.2. PONTIFIKÁT: PAPEŽ ŘEHOŘ VII. A JEHO PŘÍSTUP K CÍRKVI.....	10
1.3. ŘEHOŘOVA POLITICKÁ A MEZINÁRODNÍ AKTIVITA.....	12
1.4. HODNOCENÍ ŘEHOŘOVA ŽIVOTA – ZÁVĚR	15
2. DICTATUS PAPAE JAKO MERITUM ŘEHOŘOVY REFORMY	16
2. 1. ÚVOD DO STUDIA <i>DICTATUS PAPAE</i>	16
2. 2. <i>DICTATUS PAPAE</i> / <i>PAPEŽŮV DIKTÁT</i>	17
2.3. VZTAH <i>DICTATUS PAPAE</i> K ŘEHOŘOVÝM LISTINÁM POSÍLANÝM DO ČECH V LETECH 1073-1075.....	18
3. OBNOVENÍ OLOMOUCKÉHO BISKUPSTVÍ	21
3.1. OBNOVENÍ OLOMOUCKÉHO BISKUPSTVÍ	21
3.2. PRAŽSKÝ BISKUP JAROMÍR A OLOMOUCKÝ BISKUP JAN	24
3.3. SPOR MEZI PRAŽSKÝM BISKUPEM JAROMÍREM A OLOMOUCKÝM BISKUPEM JANEM	26
4. ZÁVĚR.....	36
PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK.....	40
LITERATURA A PRAMENY.....	41
<i>PRAMENY</i>	41
<i>LITERATURA</i>	41
ANNOTATION.....	45

Úvod

„Miloval jsem spravedlnost a nenáviděl bezpráví, proto umírám ve vyhnanství“.¹

Jak již tento citát tak i název bakalářské práce napovídá, naším hlavním tématem bude osobnost papeže Řehoře VII. a jeho listiny, které posílal do Čech a které se týkaly obnoveného olomouckého biskupství. Hlavním důvodem pro výběr toho tématu je autorův zájem o dějiny středověku. Smysluplnost a užitečnost naší práce shledáváme na dvou rovinách. Na rovině osobní je to pro autora příležitost prohloubit si dosavadní znalosti a získat nové zkušenosti s psaním o středověkém církevním tématu, jelikož se jedná o autorovu první práci z tohoto oboru. Na obecné rovině je třeba především zdůraznit, že se jedná o velmi důležité téma pro církevní dějiny.

K tomuto poznatku jsme dospěli na základě našeho poznání několika současných, ale i starších studií, které se mnohdy týkaly Řehořova životopisu, gregoriánské reformy a dalších příbuzných témat. Protože se pouštíme do naší historicko-teologické prvotiny, čeká nás v této práci velice nesnadný úkol. Ten se stává o to těžším, že zdroje v českém jazyce jsou omezené a tak jsme museli čerpat z cizojazyčných zdrojů. Za touto prací tedy stojí pečlivá četba a analýza latinských textů, které jsou srovnávány se sekundárními zdroji především z anglické jazykové oblasti.

Naše práce nese název *Koncepce papežství Řehoře VII. v jeho listinách týkajících se obnoveného olomouckého biskupství*. Tímto názvem jasně vymezujeme své téma. V první kapitole se tak budeme zabývat krátkým životopisem papeže Řehoře VII. a v poslední kapitole budeme zkoumat listiny týkající se obnoveného olomouckého biskupství. Spojnicí mezi první a poslední kapitolou naší práce bude Řehořova bula *Dictatus papae*, která obsahuje papežovy reformní myšlenky, na něž později navázala i tzv. *gregoriánská reforma*. Jak ukážeme v závěru, obsah této buly je určitým způsobem spjatý i s jeho listinami adresovanými do Čech.

V této práci si klademe tři základní otázky: *Jakou koncepci papežství papež Řehoř VII. zachycuje ve své bule Dictatus papae?, Jakou koncepci papežství tento papež prosazuje ve svých listinách? Je mezi těmito koncepcemi nějaká souvislost, a pokud ano, tak jaká?*

Pokud jde o schéma jednotlivých kapitol, tak na stranách první kapitoly si nejprve uvedeme pár základních údajů Řehořova života, nato navážeme podrobnějším popisem

¹Jan CHLUMSKÝ, in *Světcí k nám hovoří [online]*, dostupné na: <http://www.catholica.cz/?id=2254>. Jde o Řehořovu větu z 25. května 1085: „Dilexi iustitiam, et odivi iniquitatem, propterea morior in exilio“. J. M. WATTERICH (ed.), in *Vita Gregorii P.P. VII a Paulo Benriedensi conscripta, Pontificium Romanorum qui fuerunt inde ab exeunte saeculo IX usque ad finem saeculi XIII vitae*, I, Lipsiae 1862, s. 540.

Řehořova života před pontifikátem, během něj a dále se zaměříme na jeho politické a mezinárodní působení. Závěrem této kapitoly shrneme a zhodnotíme celý Řehořův život a jeho význam v dějinách katolické církve. Oporou pro tuto kapitolu nám bude mnoho pramenů, které pro jejich obšírnost uvádíme i s bibliografickými citacemi v poznámce.²

Poté přejdeme k dalšímu tématu, kterým je Řehořem vydaná bula *Dictatus papae*. Celou kapitolu si opět rozčleníme na několik menších úseků. V první části představíme úvodní studii, kde se budeme zabývat samotným vznikem a důsledky vzniku tohoto textu, a protože je pro nás tento Řehořův dokument naprosto klíčový, uvedeme si následně i celý jeho text, abychom do něj mohli v průběhu dalšího studia kdykoli nahlédnout. V poslední, stěžejní části této kapitoly budeme zkoumat vztah *Dictatus papae* k jeho listům, které posílal v letech 1073-1075 do Čech. Touto částí studie chceme poukázat na to, že Řehoř své myšlenky formuloval již dříve, než je předložil jako papež ve svých listinách. Nejenže se v něm tyto myšlenky postupně formovaly, ale Řehoř je zároveň minimálně po celý svůj pontifikát (a dokonce již i před ním) jasně a zřetelně uváděl do praxe, jak je patrné právě z jeho listů posílaných do Čech. Hlavní oporou pro tuto kapitolu nám vedle několika současných studií bude především samotný text *Dictatus papae*.³

Abychom mohli následně v poslední kapitole přistoupit k jádru celé naší bakalářské práce, kterým je porozumění koncepcce papežství Řehoře VII. na základě jeho listin týkajících se obnoveného olomouckého biskupství, předložíme nejprve pár základních informací o olomouckém biskupství a jeho obnovení a o dvou biskupech, coby aktérech našeho příběhu,

²O našem tématu, tj. o životě a díle Řehoře VII. pojednává mnoho starších i moderních autorů, z nichž jmenujeme alespoň ty základní, o které jsme se sami opírali, přičemž hned první kniha je stále citována: John William BOWDEN, *The life and pontificate of Gregory the Seventh in two volumes*, London: J. G. F. & J. Rivington, 1840. Colin MORRIS, *The papal monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*, Oxford: Clarendon Press, 1989, s. 109-113. František Xaver HALAS, *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, s. 145-166. Francis RAPP, *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 109-126. *Slovník spirituality*, ed. Stefano de FIORES – Tullo GOFFI, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství (KNA), 1999, s. 115-116. Herbert Edward John COWDREY, *Pope Gregory VII. 1073-1085*, Oxford: Clarendon Press, 1998. Ignác Antonín HRDINA, *Texty ke studiu konfesního práva I. Evropa a USA*, Praha: Karolinum, 2005, s. 35-38 a s. 55-56. Wim BLOCKMANS a Peter HOPPENBROUWERS, *Introduction to Medieval Europe 300-1550*, London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2007, s. 128-152. Josef GELMI, *Papežové. Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, Praha: Mlada fronta, 1994, s. 93-103. Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2002, s. 91-94. Jan Wierusz KOWALSKI, *Encyklopedie papežství*, Praha: Academia, 1994, s. 74-81. Jacques le GOFF, Jean-Claude SCHMITT a kol., *Encyklopedie středověku*, Praha: Vyšehrad, 2002, s. 72-74. Arnold Harris MATTHEW, *The Life and Times of Hildebrand. Pope Gregory VII.*, London: Francis Griffiths, 1910. Rudolf ŘÍČAN a Amedeo MOLNÁR, *12 století církevních dějin*, 2. revidované vyd., Praha: Kalich, 1990, s. 323-324. Paul JOHNSON, *Dějiny křesťanství*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) a Barrister & Principal, 1999, s. 180-251. Rudolf FISCHER-WOLLPERT, *Malý teologický slovník. Přehled papežů*, Praha: Zvon, 1995. Ephraim EMERTON, *The Correspondence of Pope Gregory VII. Selected Letters from the Registrum*, New York a London: W. W. Norton & Company, 1960. Thomas WOODS Jr., *How the Catholic Church Built Western Civilization*, Washington: Regnery Publishing, 2005, s. 187-202.

³Martin WIHODA, *První česká království*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2015, s. 134-152.

kteří stáli u zrodu biskupství v Olomouci. V první části této kapitoly se tedy budeme nejprve zabývat obnovením olomouckého biskupství, přičemž si zde položíme dvě naprosto zásadní otázky, na které si později dáme potřebnou odpověď. Zaprvé se budeme ptát, co olomouckému biskupství předcházelo a na co tedy navazuje, tj. proč o něm hovoříme jako o „obnoveném“. Zadruhé, proč bylo olomoucké biskupství obnoveno a jaké základní důsledky to s sebou nevyhnutelně neslo. V následující části kapitoly se krátce zmíníme o pražském biskupovi Jaromírovi a olomouckém biskupovi Janovi, přičemž se zde úmyslně vyhneme pojednání o jejich biskupské funkci. Jejich episkopáty totiž zevrubně popíšeme v poslední, tj. třetí části této kapitoly, kde obšírně pojednáme o jejich konfliktu a o vstupu papeže Řehoře VII. do tohoto sporu. Právě zde, na tomto konkrétním případě v lokální církvi budeme prezentovat jeho pojetí papežské moci, přičemž rovněž poukážeme na jeho diplomatické dovednosti. Oporou vedle několika současných studií nám budou listiny papeže Řehoře VII. posílané do Čech a na Moravu v letech 1073-1075, jejichž studium je pro naše téma zásadní.⁴

⁴ Martin WIHODA, *První*, s. 134-152. Martin WIHODA, *Morava v době knížecí 906-1197*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2010, s. 115-170. David KALHOUS, *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038-1090). Několik poznámek k jeho životu*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, Praha: 2003, s. 27-43. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. (805-1197)*, ed. Gustavus FRIEDRICH, Praha: 1904-1907, s. 68-87. Vratislav VANÍČEK, *Vratislav II. (I). První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha: Vyšehrad, 2004, s. 102-130. Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 448-451.

1. Osoba a dílo papeže Řehoře VII.

Řehoř VII. rodným jménem Hildebrand se narodil r. 1025 v toskánské Soaně na území tehdejšího papežského státu a zemřel 25. května 1085 v Salernu. Kanonizován byl r. 1606 a jeho slavnost připadá na 25. května, tedy na den jeho úmrtí. Byl jedním z nejvýznamnějších středověkých papežů, který propůjčil své jméno reformnímu hnutí⁵ v jedenáctém století. Byl jedním z hlavních protagonistů v tzv. *boji o investituru*, kterým se budeme zabývat později. Řehoř VII. byl prvním papežem, který sesadil korunovaného panovníka císaře Jindřicha IV. (1056-1105/06). Tímto revolučním činem vyjádřil své náboženské i politické přesvědčení. Řehoř VII. byl kanonizován papežem Pavlem V. r. 1606, ale až do r. 1728 bylo slavení jeho svátku omezeno pouze na Soanu a Salerno (tj. na místo jeho narození a smrti). Papež Jan Pavel II. celebroid v Salernu devítisté výročí jeho smrti r. 1985.

1.1. Před pontifikátem: Hildebrand

Hildebrand, pozdější papež Řehoř VII., se narodil kolem r. 1025 pravděpodobně v jižním Toskánsku v rodině, která byla situována mezi střední a vyšší vrstvu a pravděpodobně měla styky s vlivnými Římskými osobnostmi.⁶ V jednom ze svých osobních dopisů, ve kterých vzpomíná na své dětství, lze nalézt zmínku o tom, jak rostl a dospíval v římské církvi pod zvláštní ochranou sv. Petra, knížete apoštolů. Z těchto papežských dopisů víme, že navštěvoval školu, která patřila k lateránskému paláci, s dětmi urozených římských rodičů. Po studiu na této škole se dále vzdělával mezi kanovníky chrámu sv. Jana (San Giovanni a Porta Latina), což byl kolegiální kostel vedle lateránské baziliky a paláce. Jedním z jeho učitelů byl arcibiskup Lawrence z Amalfi, který byl proslulý svou znalostí latiny a řečtiny. Vedoucím komunity byl arcikněz Jan Gratian, budoucí papež Řehoř VI. (1045-46). Hildebrand sloužil jako jeden z jeho duchovních a doprovázel ho do vyhnanství do Kolína

⁵Toto reformní hnutí, jehož hlavním programem byl boj proti simonii, kněžskému manželství a laické investituře, je dnes známé jako „gregoriánské“. Srov. Kathleen G. CUSHING, *Reform and the Papacy in the Eleventh Century. Spirituality and Social Change*, Manchester a New York: Manchester University Press, 2005, s. 91-138. Z rozsáhlé bibliografie k tématu zde čerpáme a syntetizujeme Ovidio CAPITANI, *Immunità vescovili ed ecclesiologia in età pregregoriana e gregoriana*, *Studi medievali* 3, 1962, s. 525-575; 6, 1965, s. 196-290; Giovanni MICCOLI, *Ecclesiae primitivae forma*, *Studi medievali* 4, 1963, s. 470-498; TÝŽ, *Le ordinazioni simoniache nel pensiero di Gregorio VII*, *Studi medievali* 4, 1963, s. 104-135; Srov. Kathleen G. CUSHING, *Reform and the papacy in the eleventh century. Spirituality and social change*, Manchester a New York: Manchester University Press, 2005, s. 91-138; Bernard SCHIMMELPFENING, *Il papato. Anichità, Medioevo, Rinascimento*, Roma: Viella 2006, s. 150-170.

⁶Srov. Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 27-74.

nad Rýnem, kam byl poslán poté, co byl jako papež sesazen na koncilu v Sutri r. 1046. Zde, ve vyhnanství papeže Řehoře VI., Hildebrand svá studia ukončil a to na tamější katedrální škole mezi kanovníky. Po smrti Řehoře VI. se na počátku r. 1049 Hildebrand vrátil zpět do Říma ve společnosti Bruna z Toulou, pozdějšího papeže Lva IX. (1049-54).⁷

Historici tradičně předpokládají, že Hildebrand byl mnich. Dodnes ovšem není jisté, kdy se mnichem stal. Nevíme, zda jím byl již v Římě anebo až později, když byl z Říma vyhnán. Avšak vzhledem k tomu, že sám Řehoř VII. o sobě v jednom svém dopise napsal, že byl kanovníkem jak v dobách svých studií v Římě tak i v Kolíně nad Rýnem a také vzhledem k tomu, že se sám nikde nezmiňuje o mariánském klášteře na Aventinu v Římě, zdá se být velmi nepravděpodobné, že by se Hildebrand stal mnichem právě zde. Navíc Řehoř svou reformu zamýšlel jako reformu pro řeholní kanovníky nikoli pro mnichy.⁸

Poté, co se Hildebrand vrátil r. 1049 do Říma, stal se blízkým spolupracovníkem papeže Lva IX., který ho vysvětil na jáhna a jmenoval ho rektorem benediktinského opatství sv. Pavla (San Paolo fuori le Mura) v r. 1050. Hildebrand si Lva vážil a měl ho rád jako svého otce. Lev v Hildebrandovi zas objevil během jejich spolupráce velmi dobré vlastnosti a ctnosti a nakonec mu udělil výjimečný titul „kardinál-subdiakon“. Hildebrandovi tak byly svěřeny majetkové záležitosti papežské kurie, čímž ho Lev velmi pevně připoutal k instituci apoštolského stolce.⁹ Hildebrand byl dále papežským legátem ve Francii (r. 1054 v Tours a r. 1056 v Chalon-sur-Saône), na císařském dvoře v Německu (r. 1054/55 a 1057/58) a krátce v Itálii a v Milánu (1057). Císař Jindřich III. mu vzdal nejvyšší úctu a Hildebrand byl následně Lvem IX. i jeho nástupcem papežem Viktorem II. (1055-57) dosazen do úřadu papežova tajemníka a rádce. Během pontifikátů Štěpána IX. (1057-58), Mikuláše II. (1059-61) a Alexandra II. (1061-73), jejichž volbu Hildebrand prosadil, zaujímal na papežském dvoře stále vyšší pozice.¹⁰

Na podzim r. 1058 byl Hildebrand ustanoven arciděkanem římské církve. Biskup Petr Damiani jej dokonce charakterizoval jako „*nehybný sloup a opora apoštolského stolce*“.¹¹ Jako arciděkan byl vedoucím všech zúčastněných první papežské korunovace s *korunou-mitrou*, která symbolizovala papežský nárok na církevní suverenitu nad světskými panovníky. Symbol koruny-mitry historicky odkazuje na tzv. *Konstantinovu donaci*. Jde o dokument, který vznikl mezi lety 750-770 nejspíše na dvoře papeže Štěpána II. (752-757)

⁷Viz. Josef GELMI, *Papežové*, s. 96. Také: Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 27-74.

⁸Viz. Uta-Renate BLUMENTHAL, in *Encyklopaedia Britannica [online]*, dostupné na: <http://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-VII/Early-life>.

⁹Srov. Jan Wierusz KOWALSKI, *Encyklopedie*, s. 76.

¹⁰Pozn. Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 32-33.

¹¹Viz. Uta-Renate BLUMENTHAL, in *Encyklopaedia Britannica [online]*, dostupné na: <http://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-VII/Early-life>.

nebo Pavla I. (757-767).¹² Úplné jistoty o době a místě jejího vzniku však nelze dosáhnout. Konstantinova donace v Řehořově době zaujímala čelní místo v nových kanonických sbírkách, které byly tehdy nashromážděny v Římě i jinde. Kromě jiných aktivit podporoval Hildebrand ve své nové pozici i papežské spojenectví s Normany z jižní Itálie a s jejich hlavními představiteli včetně Roberta Guiscarda, který se stal papežským vazalem. Hildebrand také podporoval invazi Viléma Dobyvatele do Anglie r. 1066. Protože jeho arciděkanové závazky vůči církvi zahrnovaly také finanční, právní a správní povinnosti, začal zřizovat ozbrojené skupiny, které podporovaly a ochraňovaly papeže a byly známé jako „Milice sv. Petra“ (lat. milites Petri). V téže době byl velmi soucitný vůči reformním aktivitám tzv. *patarinů*, kteří byli reformní skupinou v italském Miláně. Tato reformní skupina bojovala především proti *simonii* a *manželství kněží*. Její představitelé se domnívali, že právě tyto dvě neřesti se v hojné míře praktikovaly mezi výše postavenými milánskými duchovními.¹³ Protože výše postavení milánští duchovní měli mnohdy spojitosti s urozenými vládnoucími rodinami, patarini povstali i proti nim. V Miláně tak došlo k sociální revoluci. Hildebrand se rovněž přidal k mnichům-poustevníkům, bojujícím proti florentskému biskupovi, který byl obviněn ze simonie.¹⁴

Za předpokladu, že jde o věrohodný fragment rukopisu Řehoře VII., důležitá informace z doby, kdy byl Hildebrand ještě arcijáhnem, pochází z jednoho neznámého jednání v Římě, z období konání lateránské synody na přelomu dubna a května r. 1059. Mnoho informací z tohoto strhujícího dokumentu je adresováno shromáždění, v jehož středu Hildebrand ostře kritizoval zákon vydaný pro církve, tzv. *Institutio canonicorum* (Zřízení kanovníků), potvrzený císařem Ludvíkem Pobožným (814-840) na koncilu v Cáchách r. 816.¹⁵ Při kritice tohoto zákona se Hildebrand zaměřil na jeden z jeho hlavních bodů. Poukazoval na to, že zákon umožňoval duchovním vlastnit osobní majetek, čímž se dostal do rozporu s vyhláškami a nařízeními starobylých církevních otců a papežů, kteří se stavěli vždy proti

¹²Podle této středověké listiny údajně císař Konstantin Veliký odkázal papeži Silvestrovi (314-335) a římskému stolci vládu nad celou západní polovinou říše. Středověcí papežové včetně Řehoře VII. ji užívali k právnímu odůvodňování církevního státu a papežského primátu. Její pravost uvedli v pochybnost a vyvrátili až Mikuláš Kusánský, Lorenzo Valla a humanisté 15. století. Lorenzo VALLA, *On the donation of Constantine*, Cambridge: Harvard University Press, 2007. *Donation of Constantine and Constitutum Constantini. The Misinterpretation of a Fiction and Its Original Meaning*, ed. Johannes FRIED – Wolfram BRANDES, Berlin: Walter de Gruyter, 2007. Vyčerpávající syntézu spolu s bibliografií přináší Paolo VIAN, *La donazione di Costantino*, Roma: Muino 2010, zejména pak s. 61-167.

¹³Jako simonii označujeme každou koupi či prodej duchovních statků, svátostí, svátostin, svěcení, požehnání, především však církevních úřadů a beneficií. Viz. Rudolf FISCHER-WOLLPERT, *Malý*, s. 135-136. Pokud jde o manželství kněží, i když v prvotní církvi bylo často manželství spojováno s kněžstvím, postupem času celibát začal být povinný pro všechny stavy duchovenstva na Západě. Viz. Rudolf FISCHER-WOLLPERT, *Malý*, s. 99-101.

¹⁴Viz. Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 65-71.

¹⁵Srov. August FRANZEN, *Malé*, s. 126-128 a Drahomír SUCHÁNEK a Václav DRŠKA, *Církevní dějiny. Antika a středověk*, Praha: Grada Publishing, 2013, s. 121-123.

osobnímu vlastnictví duchovních. Hildebrand tvrdil, že církevní zákonodárci mají vést pouze striktně usměrnění lidé (jako mniši a kanovníci), kteří žijí ve společenství a napodobují tak Kristovy apoštoly (*vita apostolica*). Řehoř pokračoval v linii určované církevními otci a tvrdil, že by se všichni řeholníci i řeholní kanovníci měli vzdát veškerého osobního majetku před vstupem do daného společenství. O Hildebrandově neoddiskutovatelném úspěchu na lateránském koncilu podává doklad rukopis tohoto cášského zákona z lateránského koncilu. Byly z něj totiž průkazně vypuštěny kritizované pasáže týkající se osobního vlastnictví duchovních a naopak se k zákonu připojily texty z benediktinské řehole určené pro mnichy.¹⁶

1.2. Pontifikát: Papež Řehoř VII. a jeho přístup k církvi

Po smrti a důstojném pohřbu papeže Alexandra II. 22. 4. 1073 byl Hildebrand římskými občany i duchovenstvem zvolen za papeže.¹⁷ Ve svůj úřad byl uveden ihned v bazilice sv. Petra (San Pietro in Vincoli) a to i přesto, že dosud nebyl vysvěcen na kněze. Tím se stal až 29. 6. 1073, v den slavnosti svatých apoštolů Petra a Pavla, patronů apoštolského stolce a města Říma. Hildebrandovo zvolení bylo jak ze strany lidu tak i duchovenstva nepřátelskou reakcí na nové uspořádání papežského volebního řádu ustanoveného na lateránském koncilu v r. 1059, který daroval kardinálům-biskupům přednostní volební hlas v papežských volbách. Římští občané měli být spolu s duchovními zbaveni volebního práva, což je samozřejmě pobouřilo. Nový volební řád tak ukončil vměšování římské šlechty do papežské volby.

Nový papež přijal jméno Řehoř zřejmě jako připomínku svého slavného vzoru Řehoře Velikého, jehož spisy Hildebrand velmi rád četl a hluboce jej ovlivnily. Řehoř VII. chápal své zvolení jako zvláštní Boží volání a bez váhání pokračoval v boji za to, co sám nazýval „*iustitia*“ (spravedlnost).¹⁸ Tomuto pojmu rozuměl tak, že se církev měla obnovit a vydobýt si vlastní místo ve světě. V praxi to pro Řehoře VII. a jeho spolupracovníky znamenalo snahu navrátit církvi její lesk a nesporné vůdcovství přede všemi národy a tak znovu upevnit církev, kterou ustanovil Kristus, když ji založil na sv. Petru jako na skále (Mt 16,18). Řehoř byl přesvědčen, že jedině papež je žijícím nástupcem a reprezentantem sv. Petra. Z tohoto důvodu byl též přesvědčen o tom, že se papež nikdy neodchýlí od pravé víry a že vždy plně poznává Boží vůli. Protože se takto vlastně papež stává garantem pravé víry, jsou všichni

¹⁶Srov. Uta-Renate BLUMENTHAL, in *Encyklopaedia Britannica [online]*, dostupné na: <http://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-VII/Early-life>.

¹⁷Srov. Josef GELMI, *Papežové*, s. 101.

¹⁸Srov. Tamtéž, s. 101 a Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 71-74.

křesťané povinni být ve věcech víry papeži naprosto poslušní a poddaní. Neposlušnost vůči papeži byla posuzována jako hereze a naopak poslušnost papeži byla chápána jako poslušnost Bohu.¹⁹

Řehoř VII. spojil boj proti *simonii* s bojem za *kněžský celibát*, což jsou hlavní charakteristiky církevních reforem jedenáctého století. V tomto boji kladl hlavní důraz na *papežský primát* a na *primát římské církve*, což byla dvě problematická pojetí, která vedla k rozkolu východní a západní církve a k přetrhnutí vztahů mezi Římem a Konstantinopolí v čase pontifikátu papeže Lva IX. r. 1054.²⁰ Papežský primát si podřídil všechny světské vlády na tu dobu, dokud byly křesťanské. Řehoř žádal uznání svého papežského zvolení ode všech biskupů a arcibiskupů pod slavnostní přísahou. Na postních synodách v letech 1074 a 1075 byla vyhlášena přísná ustanovení o zákazu simonie a kněžských manželství.²¹ Mimo jiné papež zakázal lidu přijímat svátosti od ženatých nebo úplatných kněží. Realizaci těchto rozhodnutí svěřil Řehoř svým legátům, které vysílal do celé Evropy.²² Měli spojoval papežství s biskupy, které podle všeho Řehoř pokládal pouze za vykonavatele své vůle. Západní křesťanské duchovenstvo však usnesení nepřijalo.

Řehořův pontifikát může být hodnocen nejen na základě často polemických spisů jeho následovníků v reformačním díle, ale také na základě jeho vlastních spisů, které jsou uspořádány v *registru*.²³ Tento registr se skládá z mnoha dopisů a obecných poznámek, stejně jako z výroků koncilů hovořících o Řehořovi. V dodatcích tohoto registru jsou obsaženy listiny klášterů a biskupství, jeho dopisů a dekretů, které se nejdříve nacházely mimo registr například v rukou adresátů Řehořových dopisů či v kanonických sbírkách a teprve postupem času byly do registru začleněny coby jeho dodatky. Jednou z částí registru je rovněž i jeho proslulá bula *Dictatus papae*. Při pokusech interpretovat Řehořovy písemnosti z tohoto registru se narazilo na mnoho překážek, díky kterým se dodnes zdá být takováto interpretace nemožná. Jednak byla do registru začleněna pouze velmi malá část veškeré jeho korespondence, jednak ani nevíme, podle jakých kritérií selekce těchto dokumentů probíhala.²⁴

¹⁹Viz. Josef GELMI, *Papežové*, s. 101.

²⁰Viz. August FRANZEN, *Malé*, s. 146-147 a Drahomír SUCHÁNEK a Václav DRŠKA, *Církevní*, s. 227-232.

²¹Srov. Josef GELMI, *Papežové*, s. 101.

²²Např. pro francouzskou církev ustanovil novou hodnost, tzv. „primase lyonského“, jemuž byli podřídzeni arcibiskupové ze Sens, Rouen a Tours. Viz. Uta-Renate BLUMENTHAL, in *Encyklopaedia Britannica [online]*, dostupné na: <http://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-VII/Pontificate>.

²³*Das Register Gregors VII. Buch I-IV*, ed. Erich CASPAR, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1920.

²⁴Viz. Ephraim EMERTON, *The correspondence*. O *Dictatus papae* zvláště pojednává Rudolf FISCHER WOLLPERT, *Malý*, s. 35 nebo Ignác Antonín HRDINA, *Texty*, s. 55-56.

1.3. Řehořova politická a mezinárodní aktivita

Protože byl Řehoř velmi inteligentní, dokázal dobře porozumět politickým událostem své doby a rovněž byl vždy ochotný se do nich zapojit za předpokladu, že se daly využít ve prospěch jeho reformních snah. Papež začal velice intenzivně uplatňovat svůj nárok na teritorium. Řehoř VII. byl jedním z papežů, kteří se pokusili navázat styky se všemi panovníky okolních zemí ve své době, přičemž se vždy představoval a prohlašoval za nejvyššího vládce po apoštolu Petrovi. Názorným příkladem Řehořova velice výhodného spojení s některým z okolních národů je například jeho spojení s vůdci Normanů na severu Itálie jako byl Richard z Kapuy a Robert Guiscard, jejichž závazky vůči Řehořovi zahrnovaly ochranu jeho i jeho nástupců na apoštolském stolci a dále ozbrojenou a finanční pomoc. Jakožto jejich nejvyšší duchovní autorita jim uložil povinnost dobývat další národy a získávat je pro papežství. Ve Španělsku, Chorvatsku, Dalmácii, Dánsku, Maďarsku, Kyjevském království, Británii, Polsku a v Čechách, stejně jako v Anglii se Řehoř VII. také pokoušel stát se nejvyšším vládcem, ovšem daleko méně úspěšně či zcela bez úspěchu. Až na jižní Itálii, oblasti severního Španělska, ostrovy Sicílii, Korsiku a Sardinii, Řehořovy pokusy rozšířit papežské panství a vůbec roli papežství mezi ostatními národy se potkaly jen s malými úspěchy. Velmi zajímavé a vyhrcoené byly jeho styky s francouzským králem *Filipem I.*,²⁵ kterého poprvé oslovil v prosinci r. 1073. Král Filip I. nebyl ochoten se podřídit a odmítl darovat kanonicky zvolenému biskupovi světský majetek a práva na biskupství. Taktéž si příliš nevážil Řehořových reformačních snah a jeho poměr s Bertradou z Montfortu považovala církev za skandál.

Proti tomuto králi, který nic nedbal Řehořových nařízení a sám dosazoval vlastní biskupy na svá biskupství, Řehoř plně prosadil svou na tehdejší dobu nadčasovou biskupskou volbu, která dnes může být snadno zaměněna s moderním konceptem demokratických voleb a byla přijata i přes to, že byla v přímém rozporu s dřívějšími tradicemi a zvyky. Těžištěm těchto voleb se nyní stala diecéze a biskupská autorita, nikoli jako doposud autorita královská. V prosinci r. 1073 Řehoř vyhrožoval Filipovi exkomunikací a interdiktem a o rok později, r. 1074 oznámil, že z Boží vůle může učinit cokoli, i Filipa sesadit. Ale francouzští biskupové odmítli naplnit Řehořovy představy a tak Filipova vláda pokračovala. Jejich vzájemné spory byly omlouvány dokud obě strany nebyly schopné a ochotné dojít ke kompromisu, aniž by před širší veřejností ztratily tvář.²⁶

Jedním z důležitých středověkých témat ve spojitosti s Řehořem je jeho spor s německým

²⁵Pozn. Vládl v letech 1059/60-1108.

²⁶Srov. Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 423-480 a dále s. 334-340.

císařem *Jindřichem IV.* Řehoř si velmi vážil Jindřichových rodičů Jindřicha III. a Anežky. Ve svém osobním dopise z prosince r. 1074 Řehoř Jindřichovi doporučil, aby bránil a chránil zájmy Říma, Řím a římskou církev během papežské cesty do Svaté země, kterou si přál vést ve společnosti císařovny Anežky a hraběnky Matyldy z Toskánska.²⁷ Tak moc se Řehoř spoléhal na Jindřichovu spolupráci, že se pokusil pohnout německé biskupy k tomu, aby se zúčastnili jeho římských synod. Navíc požádal i Jindřicha, aby jim tuto účast sám nařídil. V prosinci r. 1075 se však jeho postoj náhle změnil. Novým dopisem papež hrubě obviňoval Jindřicha z jeho nestálosti v pravé víře a z toho, že ze své královské moci, která je k takovýmto věcem nedostatečná, dosazoval své biskupy na uprázdněné biskupské stolce ve shodě se starými zvyky. Řehoř také Jindřichovi vytýkal jeho pokračující styky s pěti poradci, kteří měli být již dříve papežem exkomunikováni.²⁸ Styky s těmito exkomunikovanými osobami samozřejmě automaticky znamenalo exkomunikaci pro ty, kdo s nimi udržovali

²⁷*Registra II.*, č. 30, s. 163-165: „... Sed et illud, quod pie memorie Agnes mater tua imperatrix augusta apud nos constanter testificata est idemque legati episcopi attestati sunt, symoniacam scilicet heresim funditus de regno tuo extirpare et inveteratum morbum fornicationis clericorum toto adnitu corrigere velle, vehementer nos hilaravit. Filie quoque nostre, fidelissime vestre, Beatrix comitissa et filia eius Mathildis, non modice nos letificaverunt scribentes nobis de amicitia et sincera dilectione vestra, quod libentissime accepimus. ... Moneo autem te, fili excellentissime, et sincera caritate exhortor, ut in his rebus tales tibi consiliarios adhibeas, qui non tua sed te diligant et salutem tue non lucro suo consulant; quibus si obtemperaveris, dominum Deum, cuius causam tibi suggerunt, protectorem propitiumque habebis. Porro de causa Mediolanensi si viros religiosos et prudentes ad nos miseris, quorum ratione et auctoritate clarescat sancte Romane ecclesie bis synodali iudicio firmatum aut posse aut debere mutare decretum, iustis eorum consiliis, non gravabimur acquiescere et animum ad rectiora inclinare. Sin autem impossibile esse constiterit, rogabo et obsecrabo sublimitatem tuam, ut pro amore Dei et reverentia sancti Petri eidem ecclesie suum ius libere restituas et tunc demum regiam potestatem recte te obtinere cognoscas, si regi regum Christo ad restaurationem defensionemque ecclesiarum suarum faciendam dominationis tue altitudinem inclinas et verba ipsius dicentis cum tremore recogitas: „...“ et „...“. Preterea noverit sublimitatis tue dignatio nos Sigifredo Magontino archiepiscopo litteras misisse evocantes eum ad synodum, quam Deo auctore proxime quadragesime prima ebdomada celebraturi sumus. Quodsi venire non posse patuerit, tales mittat legatos, qui vicem eius concilio representent. Similiter Babenbergensem Strazburgensem Spirensensem adesse precepimus introitus sui et vite rationem posituros. Qui si forte, ut est hominum protervia, venire distulerint, regie tue potestatis impulsu petimus, ut venire cogantur. Cum quibus volumus a latere tuo legatos tales transmitti, qui nos fideliter doceant et de ingressu et de vita eorum, quorum relatione cognita veritate ad liquidum certius possimus de indubitatis proferre iudicium.

²⁸*Registra III.*, č. 10, s. 263-267: „Considerantes ac sollicitè pensantes, quam districto iudicio de dispensatione crediti nobis per beatum Petrum apostolorum principem ministerii rationem reddituri sumus, cum dubitatione apostolicam tibi benedictionem mandavimus, quoniam iudicio sedis apostolice ac synodali censura excommunicatis communionem tuam scienter exhibere diceris. Quod si verum est, tu ipse cognoscis, quod nec divine nec apostolice benedictionis gratiam percipere possis, nisi his qui excommunicati sunt a te separatis et compulsis ad penitentiam de transgressione tua condigna penitudine et satisfactione prius absolutionem consequaris et indulgentiam. Unde excellentie tue consulimus, ut, si in hac re te culpabilem sentis, celeri confessione ad consilium alicuius religiosi episcopi venias, qui cum nostra licentia congruam tibi pro hac culpa iniungens penitentiam te absolvat et nobis tuo consensu modum penitentie tue per epistolam suam veraciter intimare audeat. De cetero mirum nobis valde videtur, quod totiens nobis tam devotas epistolas et tantam humilitatem tue celsitudinis per legatorum tuorum verba transmittis, filium te sancte matris ecclesie et nostrum vocas in fide subiectum in dilectione unicum in devotione precipuum, postremo cum omni affatu dulcedinis et reverentie te commendas, re tamen et factis asperrimum canonicis atque apostolicis decretis in his, que ecclesiastica religio maxime poscit, te contrarium ostendis. Nam, ut de reliquis taceamus, quod de causa Mediolanensi per matrem tuam, per confratres nostros episcopos, quos ad te misimus, nobis promiseras, qualiter attenderis aut quo animo promiseris, ipsa res indicat. Et nunc quidem, ut vulnus vulnere infligeres, contra statuta apostolice sedis tradidisti Firmanam et Spoletanam ecclesiam, si tamen ab homine tradi ecclesia aut donari potest, quibusdam personis nobis etiam ignotis, quibus non licet nisi probatis et ante bene cognitis regulariter manum imponere...“

styky, totiž pro Jindřicha.²⁹

Dne 24. ledna 1076 na říšském sněmu ve *Wormsu* Jindřich IV. a ohromná většina německých biskupů odpověděli Řehořovi dopisem a ústní zprávou. Biskupové se zřekli své poslušnosti „*Bratru Hildebrandovi*“, císař vyzval Řehoře k abdikaci a požadoval volbu nového papeže. Biskupové ze severní Itálie se ihned sjednotili v Jindřichově akci proti papeži a přestali Řehoře podporovat. Jejich dopisy přišly Řehořovi do rukou během obvyklé *Postní synody*, která se konala 14.-20. února 1076. Poté, co si je Řehoř přečetl, byl jejich četbou uražen a okamžitě zareagoval sesazením a exkomunikací Jindřicha IV.. Ihned poté vyvázal z lenní přísahy všechny Jindřichovy poddané s poukazem na fakt, že Jindřich byl sesazen. Účinek exkomunikace měl dalekosáhlé důsledky. Nikdy dříve žádný papež nesesadil císaře či krále. Řehoř však, podle svého pozdějšího dopisu věřil, že má na své straně historický precedent. Předpoklad, že si to budou myslet i jeho současníci však byl mylný. Tehdy, stejně jako dnes byla exkomunikace Jindřicha nejdiskutovanějším a nejžhavějším tématem, čehož Řehoř dokázal ve své prozíravosti využít, protože vše sledoval s plným zaujetím a dokázal správně předvídat, že se papežský primát netýkal pouze duchovní ale i světské sféry. Církevní reforma se nyní stala bojem o převahu mezi kněžskou a královskou mocí. Tento boj znamenal nahradit vzájemnou spolupráci panovníků různých národů a církve. Církev měla být monarchickou a měla bezpečně vést svět, což bylo v rozporu s představami a přáními lidu v předešlé době.³⁰

Během občanské války v Německu knížecí i církevní opozice podpořila Řehořovu akci proti Jindřichovi takovým způsobem, že následné vzbouření proti němu zcela přerušilo Jindřichovo panování. Aby nebyl Jindřich IV. zbaven trůnu a sesazen, podrobil se nakonec Řehoři VII. 28. ledna 1077 na hradě Canossa. Hraběnka Matylda z Toskánska a opat Hugo z Cluny se za něj u Řehoře přimluvili. Papež sice jednal jako opravdový pastýř duší, když se v kostele s Jindřichem usmířil, nicméně Jindřichovo podrobení se Řehořovi bylo obecně nahlíženo jako papežovo vítězství a jejich smír jako Jindřichovo pokoření před Řehořem. Papežovo setkání s Jindřichem v Canosse přerušilo Řehořovu cestu do Augsburgu, kde se měl papež setkat s německými knížaty, kteří plánovali zvolit nového vzdorocísaře, protivníka Jindřicha IV. Knížata v tomto svém plánu pokračovala i poté, co se Řehoř vrátil do Říma navzdory Řehořovu odpuštění. Jimi zvoleným vzdorocísařem se stal 15. března 1077 *Rudolf z Rheinfeldenu*. Spor mezi Jindřichem a Řehořem zintenzivnil po papežově formálním zákazu laické investitury na koncilu v listopadu r. 1078. Protože Jindřich nijak

²⁹ Srov. Uta-Renate BLUMENTHAL, in *Encyklopaedia Britannica [online]*, dostupné na: <http://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-VII/Politics>.

³⁰Viz. Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 75-271.

nedbal na tento Řehořův zákaz, papež Jindřicha podruhé exkomunikoval na Postní synodě r. 1080 a formálně uznal Rudolfa za krále.³¹

A tak Jindřichovi nezbylo nic jiného, než aby se sám prohlásil za právoplatného císaře. Navíc, tato Řehořova exkomunikace měla již jen malý účinek, protože se Jindřich stal nakonec i vítězem v občanské válce v Německu, čímž nesmírně posílil svou pozici. Poté, co v červnu r. 1080 na synodě v Brixenu sesadil papeže Řehoře VII. a na nového papeže navrhl arcibiskupa Wiberta z Ravenny, táhl se svými početnými vojenskými oddíly za velké podpory německých obyvatel do Říma. Věčné město bylo obklíčeno a dobyto v březnu r. 1084, když sami Římané včetně mnohých kardinálů a ostatních duchovních otevřeli brány Jindřichovi a jeho armádě. To, že byl Wibert dosazen na apoštolský stolec jako vzdoropapež *Klement III.* a císař Jindřich byl všemi uznán jako jediný právoplatně korunovaný císař, vyústilo v hromadný odpad duchovních i světského lidu od papeže Řehoře VII.. Tito se nakonec přiklonili ke vzdoropapeži Klementovi III. Řehoř našel své útočiště nejdříve na Andělském hradě, odkud v červnu r. 1085 uprchl se svými normanskými zachránci do Salerno, kde zemřel 25. května 1085.³² Vypráví se, že jeho poslední slova byla parafrází Žalmu 44: „*Miloval jsem spravedlnost a nenáviděl bezpráví, proto umírám ve vyhnanství*“.

1.4. Hodnocení Řehořova života – závěr

Může se zdát, že Řehoř byl méně úspěšný jako papež než jako papežův poradce na cestě svého trpkého sporu s císařem Jindřichem IV., ze kterého vyšel navenek poražen. Ve skutečnosti však může být považován spíše za vítěze. Zvláště na dvoře hraběnky Matyldy z Toskánska, kde jeho legenda žila, byl velmi brzy zapomenut a tak nebyl kanonizován až do r. 1606. Dějiny katolické církve i dějiny papežství jím zůstanou hluboce poznamenány a ovlivněny. Jeho myšlenky a pojetí papeže jako suveréna nade všemi národy byly jak z právního, tak z teoreticky-vědeckého hlediska nejobširněji a nejhlouběji rozpracovávány ve 12. a 13. století, v období scholastiky a jejich plodem je vědecká teorie, kterou dnes nazýváme „*Papežská monarchie*“.³³

³¹Tamtéž, s. 129-167.

³²Viz. Josef GELMI, *Papežové*, s. 101-103.

³³Colin MORRIS, *The papal*.

2. *Dictatus papae* jako meritum Řehořovy reformy

2. 1. Úvod do studia *Dictatus papae*

Řehořova papežská bula *Dictatus papae* (v překladu *Papežův diktát*) vznikla 3. nebo 4. dubna 1075.³⁴ Tato informace je pro nás jednou ze zásadních, neboť vznikla velmi brzy po letniční synodě, která se konala 2. března téhož roku.³⁵ Během ní Řehoř jakožto nejvyšší arbitr posuzoval spor pražského biskupa Jaromíra s olomouckým biskupem Janem a upravil jejich majetkové vztahy a práva. O celé problematice však budeme pojednávat až v následující kapitole. *Dictatus papae* je dokumentem skládajícím se ze dvaceti sedmi vět o papežství a o jeho poměru k církvi a k světským panovníkům. Tento dokument je součástí Řehořova registru.³⁶

Dictatus papae je pro celkové církevní dějiny důležitý zejména ze dvou důvodů. Ve své době se stal symbolem papežství a svůj mocenský nárok staví na Kristu. Řehoř tedy přisuzuje papežství vedoucí úlohu nade všemi ostatními národy, jejich panovníky a vládami, které tímto začaly být papeži podřízeny. Řehoř dále v souladu s touto listinou proklamoval papežský úřad jakožto úřad nejvyššího suveréna a arbitra stojícího nade všemi ostatními vladaři. Z této proklamace vyplývaly i důsledky pro pojetí papežského primátu, na což později navazovali představitelé gregoriánské reformy, pro které byla tato listina zásadní zdroj. Je obecně známo, že Řehoř své myšlenky čerpal z Písma svatého, ze spisů církevních otců a z papežských dekretů.

Nyní se posuňme k samotnému textu *Dictatus papae*, který pro naše potřeby uvedeme celý v originální latinské verzi dle Řehořova registru a následně v jejím českém překladu.³⁷

³⁴Srov. Martin WIHODA, *První*, s. 137.

³⁵Srov. P. ALBERTI, *Dějiny papežů. Díl druhý: Od svatého Řehoře VII. až po Celestina III. (R. 1073-1198). Část třetí*, Přerov: Nový národ, 1934, s. 41. K jeho výkladu srov. stále respektovanou stať Raffaello MORGHEN, *Gregorio VII*, Torino: Editrice Torinese 1945, s. 171-175; též srov. Glauco Maria CANTARELLA, *Il sole e la luna. La rivoluzione di Gregorio VII papa 1073-1085*, Roma: Laterza 2005, s. 33-45.

³⁶*Registra II.*, č. 55a, s. 201-208.

³⁷Viz. Klaus SCHATZ, *Dějiny*, s. 91-93 a 186-187. Herbert Edward John COWDREY, *Pope*, s. 502-507. Colin MORRIS, *The Papal*, s. 111-113. *Registra II.*, č. 55a, s. 201-208.

2. 2. *Dictatus papae / Papežův diktát*

I. Quod Romana ecclesia a solo Domino sit fundata.	1. Římská církev je založena samotným Pánem.
II. Quod solus Romanus pontifex iure dicatur universalis.	2. Jedině římský biskup smí být právem nazýván „všeobecný“.
III. Quod ille solus possit deponere episcopos vel reconciliare.	3. Jedině on může sesazovat a znovudosazovat biskupy.
IV. Quod legatus eius omnibus episcopis presit in concilio etiam inferioris gradus et adversus eos sententiam depositionis possit dare.	4. Jeho legát na koncilu předsedá všem biskupům, a to i tehdy, když má svěcení nižšího stupně, a může rozhodovat o jejich sesazení.
V. Quod absentes papa possit deponere.	5. Papež může sesadit nepřítomné.
VI. Quod cum excommunicatis ab illo inter cetera nec in eadem domo debemus manere.	6. S tím, kdo jím byl exkomunikován, nesmíme mimo jiné zůstat ve stejném domě.
VII. Quod illi soli licet pro temporis necessitate novas leges condere, novas plebes congregare, de canonica abbatiam facere et e contra, divitem episcopatum dividere et inopes unire.	7. Jedině on může podle potřeby doby vydávat nové zákony, zakládat nové obce (biskupství), z kláštera vytvářet opatství a naopak, rozdělovat bohatá biskupství a slučovat chudá.
VIII. Quod solus possit uti imperialibus insigniis.	8. Jedině on smí nosit císařský znak.
VIII. Quod solius papae pedes omnes principes deosculentur.	9. Pouze jemu všichni panovníci líbají nohy.
X. Quod illius solius nomen in ecclesiis recitetur.	10. Pouze jeho jméno je recitováno ve všech církvích.
XI. Quod hoc unicum est nomen in mundo.	11. Žádné jiné jméno na světě se mu nemůže rovnat.
XII. Quod illi liceat imperatores deponere.	12. Může sesadit císaře.
XIII. Quod illi liceat de sede ad sedem necessitate cogente episcopos transmutare.	13. Může podle potřeby překládat biskupy z jednoho místa na jiné.
XIII. Quod de omni ecclesia quocunque voluerit clericum valeat ordinare.	14. Může vysvětit klerika z kterékoli církve.
XV. Quod ab illo ordinatus alii ecclesiae preesse potest, sed non militare; et quod ab aliquo episcopo non debet superiorem gradum accipere.	15. Ten, koho vysvětil, může stát v čele jiné církve, ne však ji poslouchat v podřízeném postavení. Nemůže od biskupa obdržet svěcení vyššího stupně.
XVI. Quod nulla synodus absque precepto eius debet generalis vocari.	16. Žádný koncil se bez jeho ustanovení nemůže nazývat „všeobecný“.
XVII. Quod nullum capitulum nullusque liber canonicus habeatur absque illius auctoritate.	17. Žádná kapitola a kniha nemůže být bez jeho autority kanonická.
XVIII. Quod sententia illius a nullo debeat retractari et ipse omnium solus retractare possit.	18. Nikdo nemůže zrušit jeho výrok. Svůj výrok může zrušit pouze on sám.
XVIII. Quod a nemine ipse iudicari debeat.	19. Nemůže být nikým souzen.
XX. Quod nullus audeat condemnare apostolicam sedem appellansem.	20. Nikdo nesmí odsoudit někoho, kdo se odvolal k apoštolskému stolci.
XXI. Quod maiores causae cuiuscunque ecclesiae ad eam referri debeant.	21. „Causae maiores“ každé církve musejí být postoupeny jemu.
XXII. Quod Romana ecclesia nunquam erravit nec imperpetuum scriptura testante errabit.	22. Římská církev se nikdy nezmýlíla a podle svědectví Písma se nikdy nezmýlí.
XXIII. Quod Romanus pontifex, si canonicae fuerit ordinatus, meritis beati Petri indubitanter efficitur sanctus testante sancto Ennodio Papiensi episcopo ei multis sanctis patribus faventibus, sicut in decretis beati Symachi pape continetur.	23. Kanonicky posvěcený římský biskup se zásluhou svatého Petra stává nepochybně svatým, jak vyplývá ze svědectví svatého biskupa Ennodia z Pavie a mnoha otců, kteří mu dávají zapravdu, což je obsaženo v dekretch svatého papeže Symmacha.
XXIII. Quod illius precepto et licentia subiectis liceat accusare.	24. S jeho předpisem a svolením mohou být podávány žaloby poddaných.
XXV. Quod absque synodali conventu possit episcopos deponere et reconciliare.	25. Může sesazovat a znovudosazovat biskupy bez synody.
XXVI. Quod catholicus non habeatur, qui non concordat Romane ecclesiae.	26. Kdo není zajedno s římskou církví, není katolík.
XXVII. Quod a fidelitate iniquorum subiectos potest absolvere.	27. Může poddané vyvázat z věrnosti špatným vládcům.

2.3. Vztah *Dictatus papae* k Řehořovým listinám posílaným do Čech v letech 1073-1075

V této části budeme zkoumat vztah *Dictatus papae* k Řehořovým listinám posílaným do Čech v letech 1073-1075. Nebudeme se zde systematicky zabývat všemi „Diktátovými“ tezemi. Zaměříme se výlučně na ty, které nejlépe korespondují s Řehořovými reformními myšlenkami, se kterými se setkáme v kapitole věnované Řehořovým listům adresovaným do Čech v letech 1073-1075. Tyto „Diktátové věty“ si rozdělíme do pěti tematických skupin. Protože však poslední skupina, která obsahuje teze s různými tématy, s Řehořovými listy nijak nekoresponduje, budeme se věnovat pouze prvním čtyřem tematickým skupinám.

Do *první skupiny* řadíme druhou, desátou, jedenáctou, čtrnáctou, dvacátou a šestadvacátou tezi, které svým obsahem vypovídají o *postavení papežství jako primátu*. Všechny tyto články jednoznačně upevňují pozici papežského úřadu, který zaručuje papežově osobě výhradně primární postavení nade všemi ostatními úřady v církvi i mimo ni. Všechny články z této skupiny ustanovují papeže jako nejvyššího zákonodárce, vládcu i soudce s nejvyšší, plnou, bezprostřední a obecnou řádnou mocí v církvi i mimo ni.³⁸ Jak vyplývá ze samotných Diktátových tezí, všichni lidé jsou ve všech ohledech podřízeni papeži jako posvátné osobě a jako takovou je nutné ji respektovat a řídit se papežovými rozhodnutími v jakékoli záležitosti. Pro všechny, kdo s papežským nařízením nesouhlasí a případně takové nařízení neuposlechnou, platí, že přestanou být křesťany a jsou vyloučeni z církevního společenství. Jako velké pozitivum Diktátu se nám zdá být jeho dvacátá teze, dle které apoštolský stolec převzal na sebe úlohu ochránce toho, kdo se k němu odvolá při rozepři či soudu. Jak později uvidíme, dvacátý i šestadvacátý bod *Diktátu* je později uplatňován při Řehořově intervenci do českých politických událostí, přičemž oba články se vztahují k Jaromírově osobě.

Do *druhé skupiny*, která tematicky vymezuje *vládu v církvi jako centralizovanou* pouze a výhradně v papežově osobě patří třetí, pátý, sedmý, třináctý, čtrnáctý, patnáctý a jedenadvacátý bod *Diktátu*. Tyto Diktátové teze představují papeže jako osobu mající tzv. *plena potestatis*, to je moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, přičemž si papež sám pro sebe vyhrazuje i zvláštní soudní případy, tzv. „*maiores causae*“, které jsou zvláštní co do právní důležitosti. Když si Řehoř vyhradil pro svá vlastní rozhodnutí tyto „*maiores causae*“, tj. veškeré prohřešky proti kanonickému právu, nárokoval si tím tak moc ve všech vnitřních

³⁸Srov. *Codex Iuris Canonici. Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon, 1994, čl. 331: „suprema, plena, immediata et universalis potestate“.

záležitostech církve. Veškerá moc všech členů hierarchického zřízení církve tak byla centralizovaná výhradně v osobě papežově. Jak uvedeme v příští kapitole, v Řehořových listech do Čech se setkáme s praktickým uplatněním třetího, sedmého, patnáctého a jedenadvacátého bodu *Dictatus papae*. V souladu se třetím bodem svého *Diktátu* totiž Řehoř sesadil pražského biskupa Jaromíra, v souladu se sedmým bodem bylo obnoveno olomoucké biskupství a dle dvacátého prvního bodu byl velice ostře kritizován mohučský arcibiskup Siegfried, který si nárokoval rozhodovat soudní případy v naprostém rozporu s Řehořovými myšlenkami a nařízeními.

Do *třetí skupiny* řadíme ty Řehořovy výroky, které *reformují vztahy mezi papežem a koncilem*, tj. čtvrtý, šestnáctý, sedmnáctý, dvacátý čtvrtý a dvacátý pátý výrok *Dictatus papae*. V souladu s Řehořovou reformní ideou papežského primátu a centralizovanou vládou v církvi v osobě papežově ustanovil Řehoř poměr mezi papežem a koncilem tak, že osobu papeže proklamuje za hlavu koncilního shromáždění. Dále má papež dle dokumentu *Dictatus papae* opět plena potestatis (plnou moc) v rozhodování záležitostí jak duchovní tak i neduchovní povahy. A závěrem také dle *Diktátu* platilo a dodnes platí, že na koncilu může být přítomen papež buď osobně, nebo zprostředkovaně svým zástupcem, legátem. Tento legát byl papežem delegován, aby participoval na samotné papežské moci vyplývající z tohoto úřadu a v jeho souladu mohl dle čtvrtého bodu *Diktátu* sesadit jakéhokoli biskupa.³⁹ Šestnáctá teze *Diktátu* se dle našeho mínění odvozuje z teze druhé. Tak jako je „obecným“ pouze římský biskup, může se zvat „obecným“ pouze takový synod či koncil, který za „obecný“ prohlásí sám papež. Také sedmnáctý bod *Diktátu* považujeme za velice důležitý. Podle něj pouze papež jakožto nejvyšší zákonodárce může měnit kdykoli dle potřeby doby církevní zákony a naopak bez vědomí a souhlasu papeže nesmí být nikým změněn ani jediný církevní zákon. Dvacátý pátý kánon pak jen dokládá plnost papežovy moci nejen na koncilu, ale taktéž i mimo něj.

Z těchto Řehořových tezí se v jeho listinách odráží především čtvrtý, šestnáctý a dvacátý pátý bod *Diktátu*. Čtvrtý bod se vztahuje k Řehořovým legátům Bernardovi a Řehořovi, kteří byli do Čech posláni, aby vyšetřili a pokud možno i papežovým jménem rozhodli spor pražského biskupa Jaromíra s olomouckým biskupem Janem. Šestnáctá teze se pojí s postní synodou z roku 1075, na které Řehoř rozhodl ve věci tohoto sporu. Dvacátý pátý bod pak opět odkazuje na Jaromírovo sesazení a naopak Janovo dosazení na biskupský stolec samotným Řehořem.⁴⁰

³⁹Srov. *CIC 344* a *CIC 331*.

⁴⁰K funkci legátů dodává Kathleen G. CUSHING, že díky dějinám před Řehořovým pontifikátem, kdy již byla role legátů a nunciů velice důležitá, byli jejich následkem během Řehořova pontifikátu ustanovováni tzv. „trvalí, tj. stálí papežští legáti“. Srov. Kathleen G. CUSHING, *Reform*, s. 84.

Naše práce se bude věnovat ještě *čtvrté skupině* Diktátových výroků. Do této skupiny patří šestý, osmý, devátý, dvanáctý a dvacátý sedmý bod *Dictatus papae*. Téma těchto výroků je jednotné. Všechny výroky se týkají *papežových vztahů ke světským knížatům*. Všechny tyto články upevňují papežovu nadřazenost nade všemi světskými knížaty, jak můžeme vidět například v osmé, deváté či dvanácté tezi dokumentu. I když se tato skupina Řehořových výroků výslovně nijak nevztahuje k jeho listinám, které adresoval do Čech, je nutné vědět, že tyto teze odrážejí způsob, jakým vystupoval na mezinárodním poli vzhledem k českému knížeti Vratislavovi a zvláště k německému císaři Jindřichovi IV. Je třeba také ještě zmínit, že se na sklonku Řehořova života přidal na Jindřichovu stranu i český kníže a král Vratislav spolu se svým bratrem, pražským biskupem Jaromírem. Ten se ještě za Řehořova života stal Jindřichovým královským kancléřem.⁴¹ Do poslední, tematicky nevyhraněné skupiny Diktátových tezí, patří osmnáctá, devatenáctá, dvacátá druhá a dvacátá třetí teze. Vzhledem k tomu, že se tyto teze nijak nevztahují k listinám, nebudeme se jimi ani nadále zabývat a přejdeme k dalšímu tématu, kterým je obnovení olomouckého biskupství.

⁴¹Viz. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 36-39.

3. Obnovení olomouckého biskupství

V předchozích řádcích jsme se zabývali osobností papeže Řehoře VII. na všeobecné rovině a představili jsme jeho bulu *Dictatus papae*, ve které papež formuloval svůj reformní program. Na tuto studii navazuje tato poslední kapitola práce. Zde se zaměříme na konkrétní historické okolnosti spojené s obnovením olomouckého biskupství a Řehořovu intervenci do českých státních a církevních záležitostí v letech 1073-1075.

3.1. Obnovení olomouckého biskupství

Chceme-li se zabývat obnovením olomouckého biskupství v roce 1063, měli bychom především na začátku zdůraznit, že toto biskupství navazuje na mnohem starší církevní správu, která na Moravě (a posléze na Velké Moravě) existovala již kolem roku 800. V této době můžeme vystopovat počátky církevní organizace s vazbou na bavorská biskupství, kterou kníže Rostislav po roce 830 odstranil a tak tuto církevní organizaci na Moravě osamostatnil. Aby toho dosáhl, požádal nejprve papeže Hadriána a následně byzantského císaře Michala o vyslání „biskupa a učitele“ na Moravu. Na tuto Rostislavovu žádost mu Michal poslal *Konstantina (Cyrila) a Metoděje*, kteří na Moravě zřídili samostatnou *moravsko-panonskou* a později jen *moravskou církevní provincii*, jejíž existence končí smrtí arcibiskupa Metoděje a definitivně zaniká vyhnáním pomocného nitranského biskupa Vichinga knížetem Svatoplukem. Poslední období moravské provincie představuje její obnovení papežem Janem IX. krátce před koncem 9. století, přičemž díky dochované Kosmově Kronice Čechů víme, že posledním moravským biskupem tohoto období byl prý jakýsi „*Vracen*.“⁴² Tuto Kosmovu zprávu díky existenci staršího úředního dokladu z roku 976 zpochybňovat nemusíme a na základě výzkumů rovněž víme, že Vracen mohl být vysvěcen mezi léty 990-1000. Kde a kým byl Vracen konsekrován však již nevíme, neboť pro takové poznání nám chybí jakékoli prameny.⁴³

Dále se z Kosmovy kroniky dozvídáme, že český kníže Břetislav I. krátce před svou smrtí 10. ledna 1055 rozdělil své panství, přemyslovský stát na základě tzv. *stařešinského zákona* mezi svých pět synů. Knížecí moci v Čechách se měl ujmout nejstarší Břetislavův syn Spytihněv II. Mladší Vratislav II. měl spravovat východní část Moravy s Olomouckým

⁴²Srov. KOSMAS, *Kronika Čechů*, Praha: Argo, 2011, s. 110.

⁴³Srov. Miloslav POJSL, *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*, Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2013, s. 35-39.

hradem a západní část Moravy měli spravovat nedílně nejmladší Břetislavovi synové Konrád a Ota I., zvaný Sličný. Nejmladší z pěti synů Jaromír, zvaný také Gebhard, byl již od dětství svým otcem určen pro církevní kariéru. Měl se stát následníkem pražského biskupa po smrti dosavadního biskupa Šebíře. Po sporech a bojích, které mezi sebou tyto bratři vedli od 10. ledna 1055 až do 28. ledna 1061 a po smrti nejstaršího z bratří Spytihněva se českým knížetem stal druhý nejstarší z bratří Vratislav II. a Konrád s Otou se stali moravskými údělníky. Po Spytihněvově smrti, která je datována na den 28. ledna 1061, český kníže Vratislav II. rozdělil Moravu na dvě poloviny mezi Otou a Konráda tak, že *Ota získal Olomouc a Konrád Brno a Znojmo*. Jaromír, který byl zasvěcen službě církvi, žádný úděl nedostal. Roku 1063 pak obnovil Vratislav na Moravě olomoucké biskupství, jehož legitimita nikdy nebyla zpochybňována ani biskupstvím pražským, ani arcibiskupstvím mohučským a dokonce ani papežskou kurií. Jediným člověkem, který zpochybňoval legitimitu olomouckého biskupství, byl pražský biskup Jaromír.⁴⁴

O obnovení olomouckého biskupství svědčí Kosmas ve své Kronice, kde píše, že 9. prosince 1067 zemřel pražský biskup Šebíř, který

*po celý čas své pastýřské hodnosti spravoval téměř beze všeho protivensství a beze všeho odporu Čechy i Moravu jako jediné a nerozdílné biskupství. A byl by je spravoval i nadále, kdyby po Spytihněvově smrti nepodlehł náležavým prosbám knížete Vratislava a nesvolil, aby se na Moravě stal biskupem Jan.*⁴⁵

Podobně tak svědčí i anonymní dílo sepsané pravděpodobně někdy v první polovině 15. století, jehož název je v originále *Granum catalogi praesulum Moraviae*, v češtině známé jako *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*. Z tohoto katalogu se dozvídáme, že roku 1063

za vlády papeže Alexandra II. a císaře Jindřicha III. český kníže Vratislav se souhlasem šestého pražského biskupa, Šebíře, oddělil od pražského biskupství moravské biskupství a za třetího biskupa moravského ustanovil pražského kanovníka Jana. Na biskupa ho vysvětil mohučský biskup Sigelfred. (Jan) velmi statečně vystoupil na ochranu práv a statků svého kostela v Podivíně proti sedmému biskupu pražskému,

⁴⁴Srov. KOSMAS, *Kronika*, s. 87-107. Miloslav POJSL, *Olomoučtí*, s. 39-40. Miloslav POJSL, *Počátky církevní správy na Moravě, biskupství a arcibiskupství v Olomouci*, Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2015, s. 61. Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Morava po připojení k přemyslovskému státu (1018/19-1197)*, Morava ve středověku. Sborník příspěvků proslovených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně, Brno: Moravské zemské muzeum, 1999, s. 8-13. Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí. 1034-1198*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2007, s. 79-89.

⁴⁵KOSMAS, *Kronika*, s. 109.

*Jaromírovi, alias Gebhardovi, který tento statek neprávem obsadil; stalo se tak v druhém roce Jaromírovy vlády (L. P. 1068).*⁴⁶

Protože se nikde nepíše nic o souhlasu papeže či mohučského arcibiskupa, můžeme tedy vyvozovat, že olomoucké biskupství obnovil kníže Vratislav II. bez jejich souhlasu. Jednalo se proto pouze o záležitost českého knížete, přičemž byl nutný pouze souhlas pražského biskupa Šebíře. Jak víme, ten si za to na oplátku u Vratislava II. vymínil dvanáct nejlepších českých vesnic, sto marek stříbra ročního příjmu z knížecí komory a rovněž na Moravě dvůr u Sekyř Kostela s příslušenstvím, ves Slivnici s trhem a pevnost uprostřed Svratky, která nesla jméno po zbožném židovi Podivovi – Podivín. K vytvoření olomouckého biskupství se nedochoval žádný dokument úřední povahy, pokud vůbec nějaký existoval.⁴⁷

Břetislavův odkaz, kvůli kterému byl Jaromír předurčen k duchovnímu stavu, vyvolal ihned po jeho smrti mezi jeho syny jeden z mnoha velkých bratrských sporů, o kterém bude pojednáno později. Tento odkaz vnesl bratrskou nelásku mezi Jaromíra a jeho bratra, českého knížete Vratislava II., jejíž důsledky byly mnohé a ve své podstatě můžeme konstatovat, že se Vratislav po celou dobu svého panování snažil jakkoli potlačit či alespoň snížit Jaromírův politický a společenský vliv a postavení. Jedním z jeho způsobů, jak toho dosáhnout bylo obnovení olomouckého biskupství, proti jehož vzniku a existenci Jaromír po celou dobu svého episkopátu bojoval.

Na otázku, jak je možné, že k obnovení olomouckého biskupství Vratislav nepotřeboval ani papežův, ani arcibiskupův souhlas, není jednoduché odpovědět. Zdá se však, že musel mít k dispozici kanonickou podporu v církevní situaci na Moravě před rokem 1063, eventuálně před počátkem Šebířova episkopátu.⁴⁸ Je nutné vědět, že Vratislav nezakládal ani nezřizoval v Olomouci zcela novou církevní instituci, ale pouze obnovoval dřívější stav. Kosmas ve své Kronice, když se zmiňuje o Bořivojově křtu, uvádí, že mimo jiné čerpal ze dvou pramenů: *Privilegium církve moravské* a *Epilog o obrácení Moravy a Čech*. Dosud není mezi historiky zřejmé, co těmito prameny Kosmas míní.⁴⁹ Nelze však vyloučit, že právě *Privilegium* se stalo Vratislavovi oporou při obnově biskupství na Moravě. Závěrem této části tak můžeme shrnout dvě základní fakta: Zaprvé, olomoucké biskupství nebylo žádnou novou církevní provincií, nýbrž má kontinuitu s velkomoravskou církevní správou.

⁴⁶*Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*, Olomouc: Apoštolská administratura, 1977, s. 14.

⁴⁷Viz. Miloslav POJSL, *Olomoučtí*, s. 40. Martin WIHODA, *Causa Podivín*, Časopis Matice Moravské, 1998, roč. CXVII, č. 2, s. 279-280. Martin WIHODA, *Morava*, s. 136.

⁴⁸Srov. Miloslav POJSL, *Počátky*, s. 63.

⁴⁹K *Privilegiu* církve moravské viz. Václav CHALOUPECKÝ, *Prameny X. století. Legendy Kristiánovy o svatém Václavu a svaté Ludmile*, Svatováclavský sborník na památku 1000. výročí smrti knížete Václava svatého, Praha: Národní výbor pro oslavu Svatováclavského tisíciletí, 1939, s. 65-116.

A zadruhé, počátek olomouckého biskupství byl výhradně v rukou českého knížete a od roku 1085 prvního českého krále Vratislava II.⁵⁰

3.2. Pražský biskup Jaromír a olomoucký biskup Jan

Jaromír, zvaný též *Gebhard*, čtvrtý syn knížete Břetislava I. a jeho manželky Jitky, sedmý biskup na pražském stolci, se narodil někdy mezi lety 1036 a 1038. O tom, že byl již od mládí zasvěcen Bohu, svědčí jeho pobyt na školách v Praze a poté v Říši v doprovodu svého domácího učitele, vychovatele a průvodce. Když 28. ledna 1061 zemřel jeho starší bratr Spytihněv, bylo mu již více než dvacet let a byl příliš starý na to, aby přijal některé z církevních svěcení. Stejně jako jeho bratři i Jaromír chtěl získat část z dědictví svého otce Břetislava. Avšak jeho bratr Vratislav II., který se stal po Spytihněvově smrti českým knížetem, ho proti jeho vůli nechal vysvětit na jáhna římské církve. Ten se však odmítl Vratislavovi podrobit a uprchl do Polska, na dvůr knížete Boleslava II. Po smrti pražského biskupa Šebíře 9. prosince 1067, povolali mladší bratři Ota a Konrád Jaromíra z Polska zpět do Čech a žádali po Vratislavovi, aby Jaromírovi udělil slíbené biskupství. Vratislav, který se obával, aby Jaromír nezískal příliš velkou moc, nechtěl této jejich žádosti vyhovět a poté, co v roce 1063 obnovil olomoucké biskupství, chtěl nyní v biskupské volbě prosadit litoměřického kanovníka *Sasa Lance*. K biskupské volbě došlo u *Dobenína*, pozdějšího Náchoda. Díky intervenci dvou předáků (dvorského hraběte Kojaty a žateckého purkrabího Smila) se vojsko přidalo na stranu mladších Přemyslovců Konráda a Oty a odtáhlo k Opočnu. V biskupské volbě nakonec zvítězil Jaromír, který 30. června 1068 přijal v Mohuči investituru od krále Jindřicha IV. a 6. července téhož roku přijal svěcení z rukou mohučského arcibiskupa Siegfrieda. Při biskupském svěcení si Jaromír změnil jméno na *Gebhard*, resp. *Gebhart*.⁵¹

Pokud nyní pomíneme Jaromírovu episkopát, který byl zřetelně v popředí v letech 1068-1077, pak další informace, kterou o Jaromírovi máme je, že ho císař Jindřich IV. nejspíše na červnovém sněmu v Norimberku roku 1077 jmenoval svým *královským kancléřem* pro Německo. Bratrské a biskupské spory tak alespoň dočasně utichly. Podle Jaromírova titulu královského kancléře se zdá, že Jaromír sice stál nominálně v čele kanceláře, fakticky však

⁵⁰Srov. Miloslav POJSL, *Olomoučtí*, s. 40-44. Miloslav POJSL, *Počátky*, s. 63-66.

⁵¹Srov. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 27-29. Marie BLÁHOVÁ, Jan FROLÍK, Nad'a PROFANTOVÁ, *Velké dějiny země koruny české I.*, Praha a Litomyšl: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1999, s. 419-422. Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2005, s. 178.

byl jeho titul pouze čestnou funkcí bez konkrétní náplně. V tomto Jaromírově životním období ho již nelze chápat jen jako zatvrzelého nepřítele svého bratra Vratislava, ale spíše jako diplomata, který zprostředkoval vzájemný kontakt mezi Vratislavem a Jindřichem IV.

Tato Jaromírova úloha skončila pravděpodobně v roce 1081, kdy byla mezi Vratislavem a Jindřichem v Řezně dohodnuta Vratislavova korunovace, ke které došlo roku 1085 na sněmu v Mohuči. Zde Jindřich IV. nasadil Vratislavovi II. královskou korunu a Jaromírovi se dostalo na základě starší listiny *Privilegia sv. Vojtěcha* slibu, že biskupství v Olomouci bude zrušeno a biskupství v Čechách a na Moravě tak bude opět sjednoceno a bude dáno do správy jedinému, tj. pražskému biskupovi, v té chvíli samotnému Jaromírovi. K tomu však došlo až o rok později, kdy oba akty završila Vratislavova korunovace z rukou trevírského arcibiskupa *Egilberta* a v případě Jaromírově pak listina vystavená 24. dubna 1086 v Řezně. Avšak již roku 1088 dosadil Vratislav v rozporu s předchozí dohodou nového biskupa na Moravu. Důvodem mu k tomu údajně měla být bratrova neochota ozdobovat ho korunou. Na Jaromírův pokus připomenout bratrovi, že i jeho koruna pochází z Mohuče, odpověděl Vratislav dalším stupňováním tlaku, tedy dosazením nového biskupa v Olomouci. Tím se měl stát Vratislavův kaplan *Vecl*. To Jaromíra natolik popudilo, že se osobně vydal do Říma, kde si chtěl stěžovat papeži Urbanu II. na bratrovo počínání. Cestou však v Uhrách u krále Vladislava 20. června 1090 onemocněl a po týdnu prožitém v bolestech 26. června 1090 zemřel. Tím se definitivně uzavřely sváry mezi oběma biskupstvími a legitimitu olomouckého biskupství již dále nikdo nezpochyboval.⁵²

Pokud jde o biskupa Jana, ten je v různých katalozích biskupů počítán jakožto první olomoucký a třetí moravský biskup. Za jeho předchůdce v moravském biskupství jsou považováni jakýsi biskup Jan a biskup Silvestr, o nichž máme jen útržkovité informace. Náš biskup Jan byl prvním biskupem po obnovení olomouckého biskupství českým knížetem Vratislavem II. a zároveň byl Vratislavem dosazen do svého biskupského úřadu. Bohužel, kvůli nedostatku pramenů nevíme ani kdy a kde se narodil. To, co však o Janovi víme je, že byl od roku 1063 olomouckým biskupem až do své smrti roku 1085. Předtím než započal svůj episkopát, byl jedním z benediktinských mnichů žijících v břevnovském klášteře, kam přišel z bavorského Niederalteichu. Když přišel z Břevnova do Olomouce, kde se ujal svého biskupského úřadu, byl již člověkem „*starým, postavy nepatrné, skromný a střídmy*“.⁵³ Po svém příchodu do Olomouce nejspíš vysvětil kostel sv. Mořice a poskytl mu ostatky tohoto světce ze svého mateřského kláštera. Po svém příchodu do Olomouce získal Jan jako svoji

⁵² Viz. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 35-43. Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha: Královské Vinohrady, 1913, s. 245-291.

⁵³ Václav NEŠPOR, *Dějiny města Olomouce*, Olomouc: Votobia, 1998, s. 5.

novou katedrálu starší kostel sv. Petra na olomouckém hradě. Není vyloučeno, že biskup se svou čtyřčlennou kapitulou obdrželi dosavadní knížecí dvorec, když jeden z Břetislavových synů, moravský kníže Ota sídlil v novém hradě na protějším skalnatém kopci. O jeho sporu s výše zmiňovaným biskupem Jaromírem pojednáme v následující části. Dle „Katalogu moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby“ zemřel biskup Jan 25. listopadu 1086 a byl pohřben v katedrálním kostele sv. Petra.⁵⁴

3.3. Spor mezi pražským biskupem Jaromírem a olomouckým biskupem Janem

Stěžejní otázka, kterou si v této části práce klademe a na kterou se snažíme nalézt odpověď, se týká sporu mezi biskupy Janem a Jaromírem. Jejich spor souvisí s počátkem jejich episkopátu, tj. s dobou, kdy chtěl Vratislav II. snížit Jaromírův společenský a politický vliv. To se mu podařilo obnovením olomouckého biskupství, do jehož čela ustanovil biskupa Jana, kterému dal do správy celou Moravu. Ta dříve patřila do jediné správy pražského biskupa Šebíře. Vratislav zřídil kapitolu na Vyšehradě a přesídlil sem z Pražského hradu, kde do té doby pobýval s Jaromírem. Na to si na papežské kúrii vymínil, aby jeho nová rezidence byla vyňata z Jaromírovy pravomoci a byla podřízena přímo papežské kúrii, což pro Jaromíra byla poslední kapka a pohár přetekl.⁵⁵ Zřízením této nové instituce se totiž vztahy mezi Jaromírem a Vratislavem ještě více vyhrotily, a když se Jaromír po několikerém pokusu nemohl nijak se svým bratrem Vratislavem dohodnout na zrušení nově obnoveného olomouckého biskupství, rozhodl se vzít celou vzniklou situaci do vlastních rukou.

V létě roku 1072 se Jaromír dopustil hanebného činu, když cestou na svůj dvůr u Sekýře napadl biskupa Jana, o čemž nás barvitě zpravuje kronikář Kosmas:

A bez meškání se vypravil na cestu do svého dvora u Sekýřkostela na Moravě. Odbočil však z cesty, jako by chtěl navštívit svého bratra, a již zřejmě se záškodným úmyslem přišel k biskupu Janovi na hrad Olomouc. Ten ho přijal jako přívětivý hostitel a omlouval se: „Kdybych byl věděl, že přijdeš, byl bych ti připravil biskupskou krmičku“. Ale on jako lvíce podrážděná hladem na něj vrhl pohled metající blesky a odpověděl: „Jindy bude čas na jídlo, nyní se má jednat o jiné věci. Avšak pojďme“, pravil, „je třeba zajít do soukromí k rozmluvě“. A biskup, který netušil, co se bude dít,

⁵⁴Viz. Miloslav POJSL, *Počátky*, s. 157-158. Miloslav POJSL, *Olomoučtí*, s. 51-52. *Katalog*, s. 14.

⁵⁵Jako datum založení vyšehradské kapituly se tradičně uvádí 9. květen 1070, dokončena pak byla nejspíše kolem roku 1080. Viz. Jan FROLÍK, Naděa PROFANTOVÁ, *Velké*, s. 426-428.

ho zavedl do své ložnice. Vypadalo to, jako by tichý beránek vedl dravého vlka do chléva a sám se mu dobrovolně obětoval k zabití. Když tam Jaromír viděl u postele napolo snědený sýr, trochu kmínu a cibule na misce a kousek topinky, co právě zbylo biskupovi od včerejší snídaně, velice se rozzlobil, jako by byl našel nějakou hroznou a trestuhodnou věc: „Proč žiješ lakomě? Nebo pro koho lakotíš, bídný žebráku? Na mou věru, nesluší se, aby biskup žil takto lakomě“. Co potom? Zapomněl na svaté svěcení, zapomněl na bratrství a nedbaje lidskosti, vyzdvihl ten zuřivý host, tak jako levhart popadne zajička nebo lev beránka, oběma rukama svého bratra biskoupka za vlasy do výše a hodil jím jako otepí o podlahu. A z těch, kteří byli najednou tomuto zločinu pohotově, mu jeden sedl na šiji, druhý na nohy a třetí biskupa bičoval a s posměchem říkal: „Uč se trpět dítě stoleté, uchvatiteli cizích oveček“! Zatímco ho bili, pokorný mnich zpíval, jak byl zvyklý z kláštera, latinsky „Smiluj se nade mnou, Bože“.⁵⁶

Této události dokázal Vratislav velmi elegantně využít. Vyžádal si přímý zásah papeže a tak se bratra zbavil. Zároveň zabral i Jaromírovy statky Sekyř Kostel, Podivín a Slivnici, které odkázal do správy Janovi. Kdyby to neudělal, pak by nebylo oč se svářit. Právě tyto majetky se v listech papeže Řehoře VII. a všeobecně v literatuře k tomuto tématu označují pojmem „sporné“.⁵⁷

Protože toto Jaromírovo jednání s olomouckým biskupem Janem vzbudilo Vratislavův hněv, rozhodl se obrátit se přímo na papeže a vyslal do Říma svého posla, který ovšem v Řezně nešťastně upadl do rukou Jaromírových lidí. Ti ho zajali, oloupili a přinutili ho k návratu s uříznutým nosem zpět.⁵⁸ Lépe dopadlo Vratislavovo druhé poselstvo, které putovalo pod ochranou hraběte Rapoty z Kouby a dostavilo se k papežskému stolci, kde byl o všem informován papež Alexandr II.⁵⁹ Nato byli z podnětu kardinála Hildebranda (pozdějšího papeže Řehoře VII.) do Prahy vysláni dva papežští legáti, Řehoř a Bernardo, aby sjednali nápravu a prosadili jeden z bodů proklamované reformy v církvi.

Kvůli Jaromírovu odporu dostavit se ke slyšení v této věci byl Jaromír zbaven biskupské hodnosti i kněžství, včetně příslušných příjmů. Dokonce snad musel opustit i diecézi.⁶⁰ Domácí duchovenstvo na tuto událost dle Kosmy reagovalo tak, že se postavilo za Jaromíra. Legáti byli vyhnáni z Čech, a když viděli, že duchovní v Čechách přestávají konat

⁵⁶KOSMAS, *Kronika*, s. 115-116.

⁵⁷Srov. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 27-31. Miloslav POJSL, *Olomoučtí*, s. 39-40. Miloslav POJSL, *Počátky*, s. 61. Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Morava*, s. 8-13. Marie BLÁHOVÁ, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, *Velké*, s. 419-422. Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 178.

⁵⁸Hagenova mise se zpravidla klade do roku 1072. Srov. KOSMAS, *Kronika*, s. 116-117.

⁵⁹P. Alberti v druhé části prvního dílu svého díla „*Papežové*“ datuje příchod tohoto poselstva do Říma na začátek r. 1073. Viz. P. ALBERTI, *Dějiny*, s. 298.

⁶⁰Srov. *Registra I.*, č. 17, s. 27-28 a *CDB I*, č. 62 a 63, s. 63-67.

bohoslužby, před svým odchodem do Říma vrátili Jaromírovi alespoň jeho kněžskou hodnost. Navíc papežští legáti slíbili novou generální synodu, na které se mělo vše náležitě projednat. Sám papež, který byl dle svého pojetí reformy chápán krom jiného jako nejvyšší a nade všemi ostatními světskými soudy svrchovaná soudní instance, měl v této záležitosti učinit jasné definitivní rozhodnutí, které by nemohlo být nikým odvoláno či nijak změněno. Protože Jaromír stál mimo biskupskou službu, převzal takto osiřelou diecézi do své správy olomoucký biskup Jan.⁶¹

Apoštolský stolec se k celé události vyjádřil až 8. července 1073. V tomto listu papež Řehoř VII. pochválil Vratislava za přívětivé přijetí svých legátů, nazval Jaromíra přítelem, který se tím, že se vzepřel papežským legátům, dopustil zlého činu, za který ho Řehoř nově nazývá „šlépěji Šimona Kouzelníka“, od jehož jména se v této době odvozoval i výše vysvětlený pojem „*simonie*“. Tímto novým oslovením Jaromírovy osoby dal Řehoř znatelně najevo svůj vnitřní nesouhlas s Jaromírovým počínáním a distancoval se tak nikoli od něj, ale pouze od jeho jednání. Proto v této návaznosti žádá po Vratislavovi, aby se Jaromír podrobil napomenutí legátů a pokud tak neučiní Jaromír, zpřísní Řehoř ohlášené církevní tresty. Zajímavé na tomto listu je, že zde Řehoř uvádí i důvod, pro který bude vůči Jaromírovi tak přísný, pokud se legátům nepodrobí. Tím důvodem není pouze jeho „apoštolská rozhořčenost“, ale především láska k Jaromírovi, která ho nutí mu svou přísností pomoci, aby přestal páchat škody, jež činil. Závěrem našeho vlastního postřehu k tomuto listu chceme ještě vyzdvihnout jeho přímý, ostrý styl, jakým zde Řehoř stylizuje své myšlenky a napomenutí. V Mohuči se postavili za Jaromíra a jejich metropolita Siegfried Řehoře upozornil, že byla narušena jeho metropolitní soudní práva a že postup kuriálních vyslanců ohrozil samotné kořeny českého křesťanství.⁶²

Postup mohučského arcibiskupa papeže spíše popudil, a proto již koncem ledna přišly do

⁶¹Srov. Martin WIHODA, *Morava*, s. 141. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 31-32. Marie BLÁHOVÁ, Jan FROLÍK, Nad'a PROFANTOVÁ, *Velké*, s. 429-430.

⁶²*Registra I.*, č. 17, s. 27-28 a *CDB I.*, č. 62, s. 63-64: „Quia ob devotionem...legatos nostros, Bernardum videlicet et Gregorium, qui ab hac sancta et apostolica sede ad vestras partes directi sunt, debite caritatis benivolentia suscepistis et eos, ut vestram concedet magnificentiam, honorifice tractatis, omnipotenti deo gratias agimus. ...legatos nostros contemptui habent; ac proinde, dum nullam eis debitam reverentiam exhibent, non eos, sed ipsam veritatis sententiam spernunt. Unde, ut clarius luce patet, eius veritatis sententiam ad cumulum sue damnationis adeo in se exaggerant, ut merito, dum pusillos domini scandalizant, molas asinarias collo suspensas, in profundum perditionis, nisi resipuerint, prolabantur. Quorum frater vester Jarmir, Bragensis episcopus, olim noster amicus, his nostris legatis, Bernardo scilicet et Gregorio, ut auditu percepimus, in tantum rebellis extitit, ut, si ita est sicut dicitur, Symonis magi vestigia contra apostolorum principem imitatus fuisse videatur. ...et per vos et ex parte nostra fratrem vestrum attentius hortemini, quatenus legatorum nostrorum monitis debite obedientie aurem inclinet... Si vero neutrum horum facere acquieverit et sententiam legatorum nostrorum de suspensione sui officii in eum promulgatam firmabimus et durius contra eum scilicet usque ad internitium gladium apostolice indignationis evaginabimus; sicque fiet, ut ipse et per eum plures alii experiantur, quantum huius sedis auctoritas valeat. Inviti enim ad hoc compellimur, neque audemus huiusmodi presumptionem dissimulare. Per Ezechielem...“

Čech papežské listiny, které ukazovaly, že se papežovo stanovisko v základu nijak nezměnilo. Tyto listiny byly dvě a jejich adresáty byli Jaromír a Vratislav II. V prvním listě, tj. v listě Jaromírovi z 31. ledna 1074 je Řehoř vůči Jaromírovi velmi kritický a velmi tvrdě v něm Jaromíra potírá za jeho konflikt s papežskými legáty, vůči kterým požaduje Jaromírovu omluvu za to, že se jim vzepřel. Dále tímto listem Řehoř Jaromírovi znovu navrácí vše, co mu papežští legáti odejmuli, vyjma biskupského úřadu a sděluje mu, že tuto informaci obdrží i Vratislav, který má této skutečnosti dbát. Následně jsou Jaromír, Jan i Vratislavovi poslové tímto listem vyzváni k cestě do Říma před kuriální soud a do té doby je Jaromírovi zapovězeno jakkoli se vměšovat do diecézních záležitostí, neboť je sesazen ze svého biskupského úřadu.⁶³

V druhém listě z téhož dne, jehož adresátem je Vratislav, jej Řehoř informuje o všem, co již bylo řečeno v předchozím listě a žádá po Vratislavovi, aby Jaromírovi vrátil jeho biskupský plat (nikoli sporné majetky!). To proto, aby se při opětovném pozvání nemohl opět vymlouvat, že se nemůže dostavit, protože má ztížené životní a finanční podmínky. Podle tohoto druhého listu platí, že pokud by se Jaromír i přes navrácení svého biskupského platu nadále zdráhal k této cestě, pak jej má Vratislav k této cestě donutit a to třeba i násilím. Spolu s přítomností biskupa Jaromíra si Řehoř závěrem tohoto listu žádá i přítomnost biskupa Jana i samotného knížete Vratislava či alespoň jeho zástupce v Římě.⁶⁴

Zdá se, že sporný majetek neovládal ani moravský biskup, neboť o dva měsíce později, 18. března 1074, Řehoř poslal do Čech další tři dopisy, ze kterých jsou pro naši otázku

⁶³*Registra I.*, č. 44, s. 67-68 a *CDB I.*, č. 65, s. 68-69: „Quamquam inobedientia tua et culpa, quam in contemptu legatorum sancte Romane ecclesie perpetrasti, preces tuas, te absente et nondum parato satisfacere, recipi non meruerit, tamen ne ex apostolica, licet iusta, districtione absentationis tue moram vel occasionem diutius defendere possis, necessitatem, qua te urgeri in epistola tua conquestus es, et impedimentum ad nos veniendi remove decrevimus. Itaque presenti auctoritate tibi restituimus et tenenda concedimus, quecunque a legatis nostris, Bernardo videlicet et Gregorio, preter episcopale officium tibi interdicta sunt, quoniam te, expoliatum rebus ecclesie tue, inopia rerum necessariorum obedientiam debite satisfactionis non posse exequi, sicut supra diximus, conquerendo excusas. Atque hoc idem fratri tuo Wratizlao duci per epistolam nostram notificavimus,...auctoritate precipimus, ut nullis excusationibus absentiam tuam ulterius defendens, in ramis palmarum apostolica adire limina non pretermittas, cognoscens fratrem tuum a nobis esse commonitum, ut Johannem, Moravensem episcopum, itidem ad nos venire commoneat et ex sua parte tales ad nos nuntios dirigat...Interim vero de possessionibus Moravensis episcopatus nihil te tangere volumus et precipimus, ne et ipse aliqua molestiarum excusatione presentiam suam conspectui nostro subtrahat.“

⁶⁴*Registra I.*, č. 45, s. 68-69 a *CDB I.*, č. 66, s. 69-70: „Qua in re tuam maxime admonemus prudentiam, ut de consuetis decimis vel redditibus ecclesie nihil ei in tua potestate denegari patiaris aut subtrahi, nec aliquam sibi contrarietatem facias, per quam, ut ad nos venire non possit, impedimenta sibi obsistere iterum conqueratur. Eo autem tempore, quo ipse, sicut per epistolam nostram commonitus est, apostolica sedem adire debuerit, te quoque, si fieri posset, presentem fore maxime cuperemus. Quod si rerum aut temporis eventus prohibuerit, nobilitatem vestram multum admonemus, ut episcopum Moravensem presentiam suam nobis exhibere commoneatis, et preterea de vestris fidelibus tales ad nos nuntios dirigatis, cum quibus rerum veritate solerti indagazione perquisita et undique explorata, favente divina clementia omnes dissensionum causas abscidere et, quicquid equum fuerit, determinata sententia statuere valeamus.“

relevantní dva.⁶⁵ První z pro nás důležitých listů je list adresovaný moravským údělníkům Otovi a Konrádovi, druhý je adresován mohučskému arcibiskupovi Siegfriedovi. V prvním dopisu, který poslal moravským údělníkům Otovi a Konrádovi hovoří Řehoř o případu olomouckého kostela, na jehož vlastnictví si tyto dva bratři nemohou činit žádný nárok, neboť ten se z minulosti těší apoštolské ochraně. Olomoucké biskupství a tudíž i daný kostel, stejně jako celá římská církev je dle Řehoře obdařena apoštolskými privilegii a výsadami. Řehoř bratry uklidňuje, že dojdou spásy, pokud budou dbát jeho rad a nařízení, tj. pokud si nebudou nečinit žádný nárok na vlastnictví tohoto kostela a pokud nijak nebudou zasahovat do jeho práv a nechají ho přímo podřízený papežské kurii. Pokud se však rozhodnou pro opak, vyjde dle Řehoře najevo, že jsou bratři zkažení penězi a jako takoví budou Bohem zatraceni.⁶⁶

V druhém listě Řehoř vytyká mohučskému arcibiskupovi Siegfriedovi jeho troufalost, se kterou chtěl Siegfried sám rozhodnout ve sporu biskupů Jaromíra a Jana. Řehoř se Siegfrieda ironicky ptá, kde byl, když byl první moravský biskup Jan ve své touze chránit práva lokální církve, kterou řídí, sužován mnoha urážkami, když byl slovně haněn a fyzicky napaden. A ptá se, jak je možné, že se Janovi stále nedostalo spravedlnosti. Protože však Řehoř očekává od Siegfrieda jeho pomoc vůči Janovi, o kterou ho tímto žádá, bude na oplátku Řehoř se Siegfriedem jednat velmi mírně, což je podle našeho názoru velmi dobrý taktický tah. Dále Řehoř napomíná Siegfrieda, aby nepodnikal nic proti svaté církvi římské, neboť ani Siegfried sám se bez její pomoci nemůže dlouho udržet na svém místě metropolitě. V závěru dopisu Řehoř ustanovuje a potvrzuje všechna náležitá práva olomoucké lokální církve. Bohužel, tímto druhým listem Řehoř snížil zájem pražského dvora, který dospěl k závěru, že se na synodě, na kterou jsou Řehořem všechny oslovené strany zvány, bude jednat pouze o povaze trestu a že účast knížecích přímluvců není nezbytná.⁶⁷

⁶⁵Třetí list do Čech tohoto data je adresován Vratislavovi a jeho tématem je nově vzniklá Vyšehradská kapitula. Srov. *Registra I.*, č. 61, s. 89-90 a *CDB I*, č. 69, s. 72-73.

⁶⁶*Registra I.*, č. 59, s. 86-87 a *CDB I*, č. 67, s. 70: „Meminisse debet nobilitas vestra, quod de causa Olomucensis ecclesie iam ante apostolica monita accepistis, ne iustitiam eius aliqua occasione minueretis neque molestans eam aliquod adiutorium preberetis. Nunc iterum vos ammonemus et paterna caritate rogamus, ne aliquam contrarietatem eidem ecclesie faciatis, sed pro reverentia sancte Romane ecclesie, cuius apostolicis privilegiis munita est, amorem et pie devotionis studia erga illam exhibeatis, et, quantum vestre potestatis est, iura et pertinentias eius a vobis et vestris inviolata conservari studeatis. Hec enim est causa, in qua et divine remunerationis gloriam et apostolorum certa presidia ac nostre dilectionis plenitudinem vobis lucrari et aptissime possitis astringere. Sin autem, quod non optamus, aliter feceritis, procul dubio hec eadem vobis corrumpere et in contrarium, quod absit, vertere poteritis.“

⁶⁷*Registra I.*, č. 60, s. 87-89 a *CDB I*, č. 68, s. 70-72: „...idem in animum tuum te induxisse intelleximus; videlicet ut negotium, quod ipsi habent ad invicem, totiens iam ad apostolicam delatum audientiam, a nostro iudicio ad examen tui arbitrii transferretur... Nam, cum primum Johannes, Marovensius episcopus, ecclesie, cui preest, iura defendere volens multis iniuriis ac contumeliis, flagellis etiam, ut audivimus, afficeretur et tamen iustitiam non posset consequi, tua religio nullam inde sollicitudinem, nullam in discutienda causa fatigationem suscepisse dinoscitur... Quamquam igitur hinc officii tui incuria illinc suscepta adversus apostolicam sedem,

V Římě se tak objevil pouze Jaromír, který dokázal velmi šikovně využít situace a popřel, že by jakkoli týral biskupa Jana nebo že by nechal oholit a ostříhat jeho služebníky. Stěžoval si však na křivdy, které se mu dějí při správě hradu svatého Václava a zdejší prepositury a dokázal shromážděné v čele s papežem přesvědčit, aby Vratislava vyzvali k obecné nápravě.⁶⁸ Obsahem listu papeže Řehoře Vratislavovi ze 16. dubna 1074 je informace, že se Řehoř s Jaromírem usmířil a že je proto Jaromírovi navracena jeho biskupská hodnost a jako takového jej má jeho bratr Vratislav ctít. Dále Řehoř Vratislava žádá, aby nepanovala mezi bratry nenávisť a pokud by někdo jakýmkoli způsobem zasahoval proti Jaromírově osobě, bude se muset zpovídat ze svých činů přímo před apoštolským stolicem. Řehoř v tomto listu dále vyzývá všechny strany, tzn. Vratislava, Jana a Jaromíra, aby se dostavili na budoucí synodu, která se uskuteční kvůli jejich sporu a Řehoř na dané synodě vyřkne konečný verdikt ve věci sporných majetků. Do té doby mají sporné majetky zůstat ve správě biskupa Jana. Závěrem dopisu Řehoř Vratislava informuje o Jaromírových stížnostech na křivdy, které se mu údajně dějí při správě hradu sv. Václava, a proto Řehoř od Vratislava požaduje, aby těmto křivdám učinil přítrž.⁶⁹ Jak vidno, Jaromír v Římě dosáhl naprosté satisfakce a vrátil se do Čech jako právoplatný biskup a správce pražské diecéze. Nedosáhl jen jediné věci, a to navrácení sporných majetků do své správy, neboť ty i nadále zůstaly ve správě olomouckého biskupa Jana.

Když se však Jaromír vrátil zpět do Čech, celé situace zneužil a nechal se slyšet, že Řehoř rozhodl v jeho prospěch. Obratem tak zabral sporné majetky, přičemž zabral i nějaký další majetek a vyhlásil klatbu nad knížecími úředníky, kteří mu odporovali. Svévolný výklad dubnového jednání vedl ke třem dalším Řehořovým listům adresovaným Jaromírovi, Janovi

accusante te, arrogantia merito in te commoveri deberemus, utentes tamen apostolica ansuetudine, placido te ammonemus affatu, ne ulterius tam inordinata, tam inconsulta presumas; apostolica iudicia, non dico tibi, sed nec ulli patriarcharum aut primatum retractandi licentiam fore existimes; ne contra sancte Romane ecclesie iura quicquam tibi attribuere vel moliri cogites, sine cuius habundanti clementia nec in loco quidem tuo, ut tu ipse nosti, subsistere potes...Olomucensi ecclesie, que sui iuris sunt, decernere et corroborare procurabimus.“ Dále k oběma dopisům srov.: Martin WIHODA, *Morava*, s. 142. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 32.

⁶⁸Srov. Martin WIHODA, *Morava*, s. 142.

⁶⁹*Registra I.*, č. 78, s. 111-112 a *CDB I*, č. 70, s. 73-74: „Frater tuus Jarmirus, Bragensis episcopus, ad apostolorum limina veniens...et in hunc modum se purgando removit: videlicet, quod ipse Johannem, Marovensem episcopum, non percusserit neque servientes eiusdem episcopi decapillari aut barbas eorum abradi preceperit, aut occasione subterfugiendi synodum indutias per legatum suum petierit. Nostre igitur dilectioni plene reconciliatum, et restituto sibi omni episcopali officio... commendantes eum tue nobilitati, ut, omni inter vos odio et inimica emulatione sublata, fraterno corde eum diligas et episcopalem in eo dignitatem, sicut dignum est, veneranter inspicias, et quecunque iuris ecclesie sibi commisse sunt vel quolibet modo ad eum iuste pertinent, tam tu ipse ei concedas quam omnes, qui sub tua potestate sunt, sine contradictione sibi reddere facias....ut in futura synodo ambo episcopi aut ipsi ad nos veniant aut tales nuntios mittant...Ubi etiam legatos tuos interesse multum cupimus...Terram vero, unde inter episcopos lis est, Moravensem episcopum interim tenere decrevimus. Preter hec supra memoratus frater tuus conqueritur super te, ut de prepositura et castro sancti Wenzlai debitam sibi potestatem et iustitiam penitus auferas. Unde excellentiam tuam paternis affectibus rogamus et ammonemus, ut,...gratuita bonitate tua ad iustitiam redeas et fratri, que sua sunt, sine omni contrarietate dimittas.“

a Vratislavovi z 22. září 1074.

V prvním z listů, adresovaném Jaromírovi, Řehořem vytýká, že i přesto, že byl v Římě velmi přívětivě přijat, oplácí Jaromír Řehořovi dobro zlem, chová se neuctivě vůči římské kurii a že si dovolil sám vydat nařízení ohledně sporného majetku, které je v přímém rozporu s nařízením papežské kurie a že ještě ke všemu své svévolné nařízení prohlašuje za její vlastní nařízení. Řehoř si v listu velmi dobře vzpomíná na vlastní rozsudek, kterým ponechal sporné majetky v Janově správě do doby, než se uskuteční příští synoda, na kterou zve všechny obesílané, tj. Jaromíra, Jana a Vratislava. Takto také Řehoř informoval Vratislava. Řehoř dále připomíná Jaromírův slib, kterým se Řehořovi zavázal, že tomu nijak nebude bránit. Dále Řehoř usvědčuje Jaromíra ze lži a klamu, když chtěl po Vratislavovi, aby začal vůči němu plnit nové povinnosti plynoucí z jeho práva na kostel a proboštství sv. Václava, které podvodně sloučil v jeden svazek s dalšími svými chrámy. Pokud Jaromír nebude Řehořovi poslušný v jeho rozhodnutí, propůjčí Řehoř Vratislavovi právo, díky kterému může třeba i násilím zakročit proti škůdcům. Řehoř se tu také Jaromíra ptá, zda se nestydí či nebojí Řehořovy apoštolské autority, která se může neblaze dotknout Jaromírova biskupského úřadu a záležitostí s ním spojených. Dále Řehoř Jaromírovi nařizuje, aby navrátil Janovi všechny majetky, který podvodně zabral a aby se i s Janem dostavili do Říma ke kuriálnímu soudu kvůli urovnání svého sporu. Jaromír má biskupovi Janovi doručit tento list. Řehoř dále Jaromíra varuje před svévolným jednáním a zneužíváním biskupské moci a upomíná ho, ať se snaží své konflikty s Vratislavem řešit nejprve mírovou cestou. Pokud to nebude možné, má Jaromír ihned informovat apoštolský stolec a ten vše mezi nimi urovná.⁷⁰

V druhém listu z téhož dne, tj. z 22. září 1074, adresovanému Vratislavovi nejprve Řehoř

⁷⁰*Registra II.*, č. 6, s. 133-135 a *CDB I*, č. 71, s. 74-75: „Venientem te hoc anno ad apostolicam sedem, apostolica utentes mansuetudine, multo benignius multoque mitius, quam facta tua mererentur, suscepimus atque tractavimus. Sed tu more tuo malum pro bono reddens, contempta nostra caritate et apostolica auctoritate, contra interdictum nostrum de bonis et rebus, unde inter te et Johannem, episcopum Marovensem, lis est, te intromittere ausus es et, quod valde nobis molestum est, nostra concessione te id fecisse, mentitus es. Nos equidem meminimus sic decrevisse: ut episcopus Marovensium terram et alia, de quibus inter vos discordia erat, usque ad futuram synodum cum omni pace et quiete tenere deberet. Hoc in litteris nostris fratri tuo duci expresse significavimus. Hoc tu ut nullatenus impedires, in manu nostram promittendo firmasti... Porro in novissimis quasi quaedam novas querelas super fratre tuo Wratizlao duce, quod fraudulenter te fecisse nunc cognoscimus, afferens, videlicet eum de quodam castro sancti Venzlai et de prepositura iustitiam tuam tibi contradicere, hoc tantum effecisti, ut eum in epistola nostra moneremus, quatenus, si se iniuriam tibi fecisse cognosceret, pro nostro, immo pro amore dei, quod equum esset, inde faceret. Hac igitur occasione et de nobis mendacium finxisti et nostra decreta subvertisti. Sed queso, non erubescis aut non times, quod pro talibus causis non solum ordinis tui periculum tibi imminet, sed ex fraterno odio nec christianitatis quidem in te suscepta gratia manet? Precipimus ergo tibi... ut castrum, quod tam fraudulenter cepisti, et alia omnia, que in lite sunt, prefato Marovensi episcopo reddas, et tu ad definiendam causam, sicut statutum est, aut ipse Romam venias aut idoneos legatos mittas; atque hoc ita tempestive Marovensi episcopo notifices, quatenus et ipse pariter se vel legatos suos ad iter preparare valeat. Et si quid est, quod inter te et homines sepefati fratris tui emergerit, cum eo in primis, ut suos ad iustitiam compellat, fraterne et amicabiliter agas; et si equitatem tibi denegaverit, aut temeritatem suorum aliqua dissimulatione contra te,..., nobis indicare non te pigeat; et prestante domino huius querelae occasionem sollicitis ammonitionibus sine mora decidere procurabimus.“

děkuje za posláni jednoho sta marek stříbra ročního platu, které Řehoř přijal prostřednictvím Vratislavova zástupce jakožto výraz Vratislavovy veliké zbožnosti a loajality vůči papeži. Řehoř tento Vratislavův dar přijímá s poděkováním a přáním, aby byl Vratislav vždy tak otevřený vůči apoštolskému stolci a Vratislava uklidňuje, že se mu sv. Petr velmi štědře odmění. Dále Řehoř v listu píše, že je rád za to, že Vratislav uposlechl jeho rad a žije se svým bratrem Jaromírem v míru. Řehoř odkazuje na předchozí list, když říká, že byl Jaromír u apoštolského stolce, kde byl přívětivě přijat, avšak Jaromír se jim zle odplatil. Rovněž Řehoř Vratislava informuje o Jaromírově podvodném způsobu, kterým zabral majetky, které patřily a stále mají patřit do správy biskupovi Janovi. O tom, kolika slovy prý za to Řehoř Jaromíra pokáral, si Vratislav může přečíst z kopie listu, která je spolu s tímto listem Vratislavovi doručena. Řehoř po Vratislavovi požaduje, aby v žádném případě netoleroval tento Jaromírův podvod a aby přinutil, a to třeba i násilím, Jaromíra k navrácení sporných majetků Janovi. Papež také vybízí Vratislava, aby Jana chránil. To vše má Vratislav učinit pro lásku k Bohu a pro spásu své duše.⁷¹

Poslední, v pořadí třetí list papeže Řehoře z tohoto data je adresován biskupovi Janovi a celým svým obsahem vlastně vyjadřuje Janovi omluvu papežské kurie i samotného papeže Řehoře za chování jednoho ze svých podřízených, tj. za Jaromírovy podvody, kterými neoprávněně a v naprostém rozporu s dubnovým rozhodnutím papežské kurie uchvátil Janův majetek. Řehoř v tomto listu upravuje vše na správnou míru. Prohlašuje, že veškerý majetek, kterého se Jaromír chopil svým podvodem, opět náleží do Janovy správy. Řehoř dále Janovi oznamuje, co nařídil Jaromírovi ve věci sporných majetků a rovněž Janovi oznamuje, že Vratislava požádal o ochranu jeho i celého olomouckého biskupství. Závěrem tohoto listu je Jan vyzván, aby se dostavil ke kuriálnímu soudu, kde se má o jejich sporu definitivně rozhodnout.⁷²

Dále již nebylo potřeba nových výzev z Říma, nových napomenutí a bojů. Tentokrát se již do Říma ubírali oba biskupové, Jaromír a Jan. Po postní synodě, která se konala 2. března 1075, byl v lateránském chrámu projednáván spor mezi pražským biskupem Jaromírem a

⁷¹*Registra II.*, č. 7, s. 135-136 a *CDB I*, č. 72, s. 75-76: „Unde et tuam nobilitatem ex parte beati Petri et nostra apostolica auctoritate rogamus et precipiendo monemus, ut nequaquam eum de tanta deceptione ulterius gaudere sinas. Sed nisi ipse, sicut ipse in litteris nostris iussus est, castrum et alia, que in lite sunt, Marovensi episcopo sine mora reddat, tua eum virtute eicias et restituis omnibus iam sepe dicto Marovensi episcopo, ipsum et bona ecclesie, cui preest, pro amore dei et redemptione anime tue ab iniuriis et impiorum hominum oppressione defendas. Hoc autem ea spe et intentione tibi procurandum mittimus, ut omnipotens deus te et honores tuos divina virtute defendat et, suffragante beato Petro apostolo, a peccatorum tuorum te absolutum vinculis ad gaudia eterna perducatur.“

⁷²*Registra II.*, č. 8, s. 137-138 a *CDB I*, č. 73, s. 77: „Hoc enim indubitanter scias, quia neque in hac neque in alia re ad defensionem iustitie tue apostolica tibi, providente deo, sollicitudo deerit vel auctoritas. Omnipotens deus in tua sacerdotali vigilantia et officio sibi gratum sacrificium et tibi statuat eterne felicitatis premium.“

olomouckým biskupem Janem. O prodiskutovávaném sporu a jeho řešení byla téhož dne sepsána bula, jejímž obsahem je, že se synoda konala v roce 1075, v druhém roce Řehořova pontifikátu a sešlo se na ní mnoho bratří, včetně obou námi probíraných biskupů. Protože vyšetřování sporu bylo velmi dlouhé a důkladné a bohužel se nevyhnulo velkým problémům a nejistotám, nešlo získat celkový výsledek řešení sporu na základě předložených důkazů. Řehoř spolu s ostatními účastníky synody celou věc posoudili a vyřešili dočasně tak, že se sporný majetek rozdělil na rovné dvě poloviny mezi oba biskupy. I nadále se však měl celý spor vyšetřovat, s tím, že zvítězí ten z biskupů, kdo do Řehořem stanovené lhůty deseti let dokáže předvést přesvědčivější důkaz na svou obranu, ať už písemnou formou nebo díky spolehlivému důkazu očitého svědka. Ten, kdo to dokáže, stane se vlastníkem všech sporných majetků.

Řehoř dále ustanovil, že pokud by do této desetileté lhůty jeden z biskupů zemřel, pak následník jednoho či druhého biskupa bude vázán vůči Řehořovi stejným způsobem. Pokud naopak jedna ze stran žádné přesvědčivé důkazy nepředloží a lhůta tak proběhne v jakési mlčenlivosti, tj. bez obhajoby pádného tvrzení ve věci práva vlastnit sporné majetky, nebude mít tato strana již žádnou jinou možnost sporný majetek získat. Závěrem dopisu Řehoř požádal oba biskupy, aby se spolu smířili a aby se navzájem v rámci svých možností respektovali a akceptovali. Poté Řehoř všechny shromážděné s apoštolským požehnáním propustil do svých domovů.⁷³

Po této synodě Jaromír i nadále sídlil v Praze a do dění se příliš nezapojoval a protože

⁷³Pro důležitost této listiny pro naši práci zde uvádíme její celý, originální, latinský text. *Registra II.*, č. 53, s. 197-198 a *CDB I*, č. 75, s. 78-79: „Gregorius episcopus, servus servorum dei. Quoniam ad memoriam semperque dilucidandam causarum negotiorumque veritatem nihil aptius, nihil durabilius quam scripturarum paginas estimamus, qualiter lis et discordia, que inter confratres nostros, videlicet Johannem, Moravensem episcopum, et Geboardum Bragensem, de quibusdam decimis et curtibus diu pettractata est, tandem per pactionis convenientiam in apostolica sede determinata sit, per litteras nostras non modo presentibus, sed et futuris notum fieri volumus. Hec enim causa, cum in secundo nostri pontificatus anno, residentibus una nobiscum in basilica Salvatoris multis fratribus, convocatis etiam et coram positis supra dictis episcopis, ad audientiam nostram et totius ibidem congregati concilii perlata sit, diu et multum inquisita atque rimata, tanta ambiguitate et perplexionibus involuta videbatur, ut ad sinceram veritatis et iustitie explorationem per ea, que tunc adhibita sunt indicia, perducere non posset. Verum, ne illorum altercatio absque pacis interventu diutius aut fraterna odia aut aliqua periculosa hinc vel illinc studia accenderet, cum consilio fratrum nostrorum causam ita ex equo dirimi constituimus, ut omnia, de quibus inter eos contentio foret, per medium dividerentur, et hic unam, ille alteram partem interim absque omni inquietudine tenerent, donec si apertiora indicia sive scripto aut congruis testibus invenire possent, diligentissime investigarent. Ad quod faciendum, ne forte suscitande litis infinita alterutri daretur occasio, terminum quoque eis decem annorum prefiximus, ut qui certis approbationibus ad iustitiam se pertingere posse confidit, infra prelibatum terminum proclamandi et consequendi ius ecclesie sue licentiam et potestatem habeat; et si alterum horum vel utrosque, quod non optamus, interim obire contigerit, successores eorum in eadem pactione et constitutione permanere debeant. Ex ea autem parte, a qua prefatus terminus aut sub silentio aut non ostensa veritatis et iustitie, propter quam clamet, approbatione transductus fuerit, nullus deinceps locus, nulla proclamandi occasio aut super hac re renovande questionis licentia supersit. Hoc igitur modo prenomatos episcopos in nostra presentia pacificatos, et prescripte diffinitioni gratum, ut videbatur, adhibentes assensum, ad propria cum apostolica benedictione et fraterna caritate dimisimus. Hoc ab omnibus inviolatum et perpetuo inconcussum fore apostolica auctoritate precipimus atque sancimus. Data Rome VI nonas martii, indictione XIII.“

neměl potřebu zaplétat se do nových nesnází, biskupský spor utichl až do roku 1086, kdy byl Vratislav II. zvolen a korunován za krále českého a polského⁷⁴ a kdy se listinou vydanou Jindřichem IV. 24. dubna 1086 v Řezně sjednotilo moravské i české biskupství vjedno pod Jaromírovou správou. Jak již víme z výše uvedeného, král i biskup nyní dosáhli svého mocenského vrcholu, ovšem jen dočasně. Jejich bratrské půtky je totiž zanedlouho opět rozeštvaly a Vratislav, který Jaromírovi vyčítal, že jej nechce ozdobovat korunou, dosadil v rozporu s jejich předchozí dohodou nového biskupa na Moravu. Novým olomouckým biskupem se stal jakýsi Vecl, Vratislavův kaplan. Jaromír, který byl rozzloben za tento Vratislavův bezbožný čin se osobně vydal na cestu do Říma, kde si chtěl stěžovat papeži Urbanu II. na bratrovo příkoří. Cestou však zemřel v Uhrách, u krále Vladislava, 26. června 1090. Tím se definitivně uzavřely sváry mezi oběma biskupstvími a legitimitu olomouckého biskupství již dále nikdo nezpochybňoval.⁷⁵

⁷⁴O čemž velmi fundovaně pojednává Martin Wihoda. Srov. Martin WIHODA, *První*, s. 142-152.

⁷⁵Srov. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 35-43. Václav NOVOTNÝ, *České*, s. 245-291. Martin WIHODA, *První*, s. 142-152.

4. Závěr

Nyní, na závěr naší bakalářské práce, ve které jsme se snažili uchopit a pochopit koncepci papežství Řehoře VII. v jeho listinách týkajících se obnoveného olomouckého biskupství, chceme ve zkratce shrnout strukturu, která prochází touto studentskou prvotinou a následně ji ještě doplníme krátkou studií Řehořových listin ve světle *Dictatus papae*. Pokud jde o *první kapitolu*, v té jsme představili *osobnost a dílo* papeže Řehoře VII., přičemž jsme pojednávali jak o jeho životě před pontifikátem, tak i během něj. Dále jsme se zabývali jeho mezinárodními a politickými aktivitami, kterými se nesmazatelně zapsal do dějin. V *druhé kapitole* jsme zkoumali jeho slavnou bulu *Dictatus papae*, sestávající z dvaceti sedmi bodů, ve kterých přisoudil papežskému primátu suverénní moc na poli mezinárodních vztahů. A konečně ve *třetí kapitole* jsme se zabývali *obnovením olomouckého biskupství*, postavami dvou protichůdných biskupů Jana a Jaromíra a především jejich ideologickým a majetkovým sporem.

Již v úvodu práce jsme si položili *tři otázky*, na které jsme v průběhu našeho bádání hledali odpovědi. Nyní tedy můžeme odpovědi jasně formulovat. První otázka zněla: *Jakou koncepci papežství papež Řehoř VII. zachycuje ve své bule Dictatus papae?* Na tuto otázku odpovídáme tak, že Řehoř ve své bule *Dictatus papae* zachycuje papežství jako suverénní úřad na poli mezinárodních vztahů a papež se tak stává svrchovanou autoritou nad panovníky všech okolních zemí. Jak vidno, s touto autoritou vstupoval i do dobové problematiky české politiky. Další dvě otázky zněly: *Jakou koncepci papežství tento papež prosazuje ve svých listinách? Je mezi těmito koncepcemi nějaká souvislost, a pokud ano, tak jaká?* Na tyto otázky pak můžeme odpovědět podobně, neboť stejnou koncepci papežství, jakou nalézáme v jeho slavné bule, nacházíme rovněž i v jeho listech do Čech. Úzká souvislost mezi jeho listinami a *Dictatus papae* je tedy evidentní.

Pokud jde o shrnutí některých bodů z listin do Čech ve sledovaném období s hlavními tezemi reformy představenými v *Dictatus papae* můžeme vyvodit následující závěry. V listě z 8. července 1073 Vratislavovi, kterým Řehoř reagoval na Jaromírovo hanebné jednání vůči papežským legátům Bernardovi a Řehořovi, můžeme si všimnout, že je v něm vzhledem k *Dictatus papae* velmi vzácně zachycena Řehořova reformní myšlenka o nadřazenosti papežových legátů nad biskupy, která plyne z jejich *legačního práva*.⁷⁶ Legáti byli de facto

⁷⁶Pozn. Legační právo je takovým druhem práva, kterým se jednotlivým státům (v našem případě papežskému státu) uděluje oprávnění k vyslání či přijetí diplomatických zástupců (v našem případě papežských legátů) zemí jiných. Legát je vnějším orgánem legačního práva (pozn. aut.).

až díky Řehořovi a jeho reformním myšlenkám oprávnění dle potřeby sesadit biskupa a vždy a všude směli jednat papežovým jménem. Jejich nerespektování znamenalo nerespektování papeže samotného, přičemž ti, kdo legáta a s ním i papeže nerespektovali, byli považováni za uvržené do propasti zavržení.⁷⁷

Dalšími dopisy, tentokrát z 31. ledna 1074, Řehoř potvrzuje své stanovisko, ve kterém se tvrdě postavil proti Jaromírovu jednání s papežskými legáty. V prvním listě tohoto data, který Řehoř adresoval Jaromírovi, je ve vztahu k *Dictatus papae* zajímavé, že Řehoř pověřuje své legáty svou papežskou pravomocí, díky které mohou sesadit biskupa Jaromíra z jeho úřadu. Toto již odráží jeden z prvků Řehořova pojetí papežské moci a navíc je z tohoto listu zřetelná Řehořova nebojácnost, s jakou tvrdými slovy potírá Jaromírovo jednání jak s biskupskými legáty, tak především s biskupem Janem. V druhém listě, jehož adresátem je Vratislav, vidíme, že Řehoř aktivně komunikoval s panovníky okolních národů a vystupoval vůči nim jako člověk, který dokáže druhým nařizovat. V tomto konkrétním případě se jedná o to, že Vratislav musí Jaromírovi vrátit jeho biskupský plat a musí ho donutit k cestě před kuriální soud. Dále je z obou listů patrné, že byl Řehoř dobře informován o společenských a politických událostech v okolních národech, za což vděčil především svým legátům. Rovněž je patrné, že se Řehoř snažil sblížit s panovníky okolních národů a žít s nimi v míru. Dokonce byl schopen na rovině diplomacie spolupracovat s panovníky ostatních národů pro dobro církve (*pro bono ecclesiae*), jak vidno z jeho druhého listu, který poslal Vratislavovi.⁷⁸

O tom, že sporný majetek neovládal ani moravský biskup svědčí Řehořovy dopisy z 18. března 1074, z nichž první byl adresován moravským úředníkům Otovi a Konrádovi. Tento list reflektuje Řehořovo pojetí papežství, když uplatňuje papežské právo podřídit přímo své pravomoci a jurisdikci jakýkoli majetek církevní povahy na území jakéhokoli národa. Spolu s touto pravomocí má papež i moc vymanit takovýto majetek z bezprostřední pravomoci lokálního panovníka daného národa či lokálního preláta (v případě Vyšehradské kapituly z pravomoci pražského biskupa Jaromíra). Z druhého listu téhož data adresovaného mohučskému arcibiskupovi Siegfriedovi můžeme vyčíst Siegfriedovu neznalost svých metropolitních i papežských pravomocí, za kterou je Řehořem tvrdě kárán, neboť chtěl rozsoudit „*maiores causae*“, tj. prohřešky proti kanonickému právu, které bude jednou (po proklamaci *Dictatus papae*) moci soudit pouze a jedině papež.⁷⁹ Zároveň tím tento list také

⁷⁷*Registra I.*, č. 17, s. 27-28 a *CDB I.*, č. 62, s. 63-64.

⁷⁸Srov. Martin WIHODA, *Morava*, s. 142. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 32. Martin WIHODA, *První*, s. 136. *CDB I.*, č. 65-66, s. 68-70 a *Registra I.*, č. 44-45, s. 67-69.

⁷⁹Viz. Dvacátý první bod *Dictatus papae*.

ukazuje, že se Siegfried musel sklonit před Řehořem, v jehož pojetí měli metropolitě zosobňovat roli svorníků mezi Římem a jednotlivými biskupy.⁸⁰

Celý Řehořův program a jeho suverénní pojetí papežství vysvětluje také z listu z 16. dubna 1074, který byl adresován českému knížeti Vratislavovi. Tímto dopisem reaguje Řehoř na Jaromírovu apoštolskou návštěvu Říma a na verdikt kuriálního soudu k problematice sporných majetků. Z pozice suveréna na poli mezinárodních vztahů diktuje Vratislavovi jeho shovívavý přístup k Jaromírovi. Jako velice šikovný diplomat a především jako „*defensor fidei et ecclesiae*“ (obránce víry a církve) stojí na straně svého podřízeného, pražského biskupa Jaromíra, kterého v tomto listě hájí tím, že pokud by kdokoli jakýmkoli způsobem napadl biskupa Jaromíra, římská kurie bude tento zákrok prošetřovat. Stejně tak bude prošetřovat a soudit i původce tohoto aktu proti Jaromírově osobě.⁸¹

Vzhledem k tomu, že se Jaromír po svém návratu do Čech dopustil podvodu, když se nechal slyšet, že Řehoř v Římě rozhodl v jeho prospěch, a protože rovněž podvodně zabral sporné majetky i nějaký další majetek a vyhlásil klatbu nad knížecími úředníky, přišly do Čech další tři Řehořovy dopisy. V těchto listech z 22. září 1074 je ve vztahu k zvažovanému konceptu Řehořovy reformy nanejvýš důležité si uvědomit, že v nich Řehoř opět vystupuje jako nejvyšší pontifik, který zde velmi mocně a velmi tvrdými slovy Jaromíra napomíná, aby nezneužíval své biskupské pravomoce, a ze své papežské moci Jaromírovi nařizuje, aby Janovi okamžitě vydal veškeré majetky, kterých se podvodem zmocnil. A opět se jako diplomat nebojí velmi silnými slovy varovat Jaromíra před možnou násilnou intervencí jeho bratra Vratislava, pokud by Jaromír Řehořovy pokyny a nařízení neuposlechl. Velmi pozitivní Řehořovu diplomatickou snahu shledáváme v listech Jaromírovi a Vratislavovi. Jedná se o papežskou žádost vůči oběma bratrům, aby mezi sebou žili v míru a lásce. Bratři jsou dále vyzýváni, aby ve svých vztazích hledali vždy a za všech okolností mírové řešení jako prvotní východisko ze všech jejich politických, společenských, kulturních a rodinných problémů. Stejně tak pro oba bratry platí, že kdyby tato mírová cesta k vyřešení jejich konfliktů selhala, tak ani poté se nesmí uchýlovat k násilí, ale ta či ona strana se má obrátit na papežskou kurii, která jakožto nejvyšší soudní instance má právo vše rozhodnout, samozřejmě vždy ve prospěch pravdy, spravedlnosti, víry a církve. Co se týká našeho posouzení dopisu Janovi, shledáváme na něm pozitivní, že i když to nebyl Řehoř, kdo by činil Janovi nějaký útlak, ale Jaromír, dokázal se za svého „podřízeného“ Janovi omluvit a

⁸⁰Registra I., č. 59-60, s. 86-89 a CDB I, č. 67-68, s. 70-72.

⁸¹Srov. Martin WIHODA, *Morava*, s. 142. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 33. Registra I., č. 78, s. 111-112 a CDB I, č. 70, s. 73-74.

vše uvést na pravou míru bez nějakého váhání či zbytečných průtahů.⁸²

V synodálním listu, který byl sepsán v lateránském chrámu po postní synodě konající se 2. března 1075, se zcela zřetelným způsobem papežství a papežská kurie projevuje jako nejvyšší soudní instance. Ta je postavena nade všechny jiné, světské soudy a jako taková definitivně rozhoduje ve sporu biskupů Jaromíra a Jana. Řehoř prostřednictvím papežské kurie rozděluje sporný majetek rovným dílem mezi oba biskupy a určuje zákonnou lhůtu deseti let, během které má i nadále probíhat lokální vyšetřování celého sporu v Čechách a na Moravě. Po této lhůtě získá sporné majetky ten z biskupů, který přinese jasnější a přesvědčivější důkazy pro obhajobu svého tvrzení.⁸³

Jak jsme mohli vidět v této práci, pontifikát Řehoře VII. rozhodujícím způsobem upevnil suverénní moc v rukou nejvyšší hlavy katolické církve. Od synody v Sutri roku 1046 až do roku 1302, když se již papežovi Bonifácovi VIII. nepodařilo prosadit bulu *Unam sanctam* vycházející z gregoriánské reformy proti francouzskému králi Filipovi Sličnému, vládl papež neomezenou mocí téměř tři století. Jedná se tedy o podstatné období církevní historie, které si bezesporu zaslouží pozornost odborníků. V naší práci jsme také ukázali, že Řehoř VII. byl osobností, která také citelně zasáhla do dějin českých zemí. Svou autoritou a svými výbornými diplomatickými schopnostmi Řehoř totiž dosáhl toho, že nejstarší české biskupství v Olomouci nebylo vymazáno z mapy. To je důvodem, proč se jedná o téma i dnes zajímavé a aktuální. Proto doufáme, že budeme mít možnost naše poznatky nadále rozvíjet i v dalším studiu.

⁸²Srov. Martin WIHODA, *Morava*, s. 142-143. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 33. *Registra II.*, č. 6-8, s. 133-138 a *CDB I*, č. 71-73, s. 74-77.

⁸³Srov. Martin WIHODA, *První*, s. 137. Martin WIHODA, *Morava*, s. 143. David KALHOUS, *Jaromír*, s. 33-35. *Registra II.*, č. 53, s. 197-198 a *CDB I*, č. 75, s. 78-79. Jak Martin Wihoda konstatuje, sv. Stolec ztratil o spor námi pojednávaných biskupů zájem, což bylo důvodem k Řehořem dané lhůtě deseti let. Srov. Martin WIHODA, *První*, s. 140.

Přehled použitých zkratk

CDB - Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (1904-1907)

CIC - Codex Iuris Canonici (Kodex kanonického práva) (1994)

Registra Das Register Gregors VII. Buch I-IV (1920)

Literatura a prameny

Prameny

- CASPAR Erich (ed.): *Das Register Gregors VII. Buch I-IV*, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1920
- FRIEDRICH Gustavus (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. (805-1197)*, Praha: 1904-1907.
- Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*, Olomouc: Apoštolská administratura, 1977.
- KOSMAS, *Kronika Čechů*, Praha: Argo, 2011.
- Codex Iuris Canonici. Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon, 1994.

Literatura

- ALBERTI P., *Dějiny papežů. Díl druhý: Od svatého Řehoře VII. až po Celestina III. (R. 1073-1198). Část třetí*, Přerov: Nový národ, 1934.
- BLÁHOVÁ Marie, FROLÍK Jan, PROFANTOVÁ Nad'a, *Velké dějiny zemí koruny české I.*, Praha a Litomyšl: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1999.
- BLOCKMANS Wim a HOPPENBROUWERS Peter, *Introduction to Medieval Europe 300-1550*, London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2007.
- BLUMENTHAL Uta-Renate, in *Encyclopaedia Britannica [online]*, dostupné na: <http://www.britannica.com/biography/Saint-Gregory-VII/Early-life>, (16. 11. 2015).
- BOWDEN John William, *The Life and Pontificate of Gregory the Seventh in Two Volumes*, London: J. G. F. & J. Rivington, 1840.
- CANTARELLA Glauco Maria, *Il sole e la luna. La rivoluzione di Gregorio VII papa 1073-1085*, Roma: Laterza 2005.
- CAPITANI Ovidio, *Immunitá vescovili ed ecclesiologia in età pregregoriana e gregoriana*, Studi medievali 3, 1962, s. 525-575; 6, 1965, s. 196-290.
- COWDREY Herbert Edward John, *Pope Gregory VII. 1073-1085*, Oxford: Clarendon Press, 1998.
- CUSHING Kathleen G., *Reform and the Papacy in the Eleventh Century. Spirituality and Social Change*, Manchester a New York: Manchester University Press, 2005.
- EMERTON Ephraim, *The Correspondence of Pope Gregory VII. Selected Letters from the*

- Registrum*, New York a London: W. W. Norton & Company, 1960.
- FIORES Stefano de – GOFFI Tullo (ed.): *Slovník spirituality*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství (KNA), 1999.
- FISCHER-WOLLPERT Rudolf, *Malý teologický slovník. Přehled papežů*, Praha: Zvon, 1995.
- FRANZEN August, *Malé dějiny církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství (KNA), 2006.
- FRIED Johannes – BRANDES Wolfram (ed.), *Donation of Constantine and Constitutum Constantini. The Misinterpretation of a Fiction and Its Original Meaning*, Berlin: Walter de Gruyter, 2007.
- G. CUSHING Kathleen, *Reform and the Papacy in the Eleventh Century. Spirituality and Social Change*, Manchester a New York: Manchester University Press, 2005.
- GELMI Josef, *Papežové. Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, Praha: Mlada fronta, 1994.
- GOFF Jacques le, SCHMITT Jean-Claude a kol., *Encyklopedie středověku*, Praha: Vyšehrad, 2002.
- HALAS František Xaver, *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004.
- HENDERSON Ernest Flagg, *Select Historical Documents of the Middle Ages*, London: George Bell and Sons, 1910.
- HRDINA Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesního práva I. Evropa a USA*, Praha: Karolinum, 2005.
- CHALOUPECKÝ Václav, *Prameny X. století. Legendy Kristiánovy o svatém Václavu a svaté Ludmile*, Svatováclavský sborník na památku 1000. výročí smrti knížete Václava svatého, Praha: Národní výbor pro oslavu Svatováclavského tisíciletí, 1939.
- CHLUMSKÝ Jan, in *Světcí k nám hovoří [online]*, dostupné na: <http://www.catholica.cz/?id=2254>, (16. 11. 2015).
- JOHNSON Paul, *Dějiny křesťanství*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) a Barrister & Principal, 1999.
- KALHOUS David, *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038-1090). Několik poznámek k jeho životu*, Mediaevalia Historica Bohemica 9, Praha: 2003.
- KOWALSKI Jan Wierusz, *Encyklopedie papežství*, Praha: Academia, 1994.
- MATTHEW Arnold Harris, *The Life and Times of Hildebrand. Pope Gregory VII.*, London: Francis Griffiths, 1910.
- MĚŘÍNSKÝ Zdeněk, *Morava po připojení k přemyslovskému státu (1018/19-1197)*, Morava

- ve středověku, Sborník příspěvků prosloušených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně, Brno: Moravské zemské muzeum, 1999.
- MICCOLI Giovanni, *Ecclesiae primitivae forma*, *Studi medievali* 4, 1963, s. 470-498,
- MICCOLI Giovanni, *Le ordinazioni simoniache nel pensiero di Gregorio VII*, *Studi medievali* 4, 1963, s. 104-135.
- MORGHEN Raffaello, *Gregorio VII*, Torino: Editrice Torinese 1945.
- MORRIS Colin, *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*, Oxford: Clarendon Press, 1989.
- NEŠPOR Václav, *Dějiny města Olomouce*, Olomouc: Votobia, 1998.
- NOVOTNÝ Václav, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha: Královské Vinohrady, 1913.
- POJSL Miloslav, *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*, Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2013.
- POJSL Miloslav, *Počátky církevní správy na Moravě, biskupství a arcibiskupství v Olomouci*, Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2015.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav, *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*, Praha a Kostelní Vydří: Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství (KNA), 2005.
- RAPP Francis, *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007.
- ROBINSON Ian Stuart, *Periculosus Homo. Pope Gregory VII. and Episcopal Authority*, *Viator. Medieval and Renaissance Studies*, Los Angeles: University of California, 1978, vol. 9, s. 130-132.
- ŘÍČAN Rudolf a MOLNÁR Amedeo, *12 století církevních dějin*, 2. revidované vyd., Praha: Kalich, 1990.
- SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2002.
- SCHIMMELPFENING Bernard, *Il papato. Anichità, Medioevo, Rinascimento*, Roma: Viella 2006.
- SUCHÁNEK Drahomír a DRŠKA Václav, *Církevní dějiny. Antika a středověk*, Praha: Grada Publishing, 2013.
- VALLA Lorenzo, *On the donation of Constantine*, Cambridge: Harvard University Press, 2007.
- VANÍČEK Vratislav, *Vratislav II. (I.). První český král. Čechy v době evropského kulturního*

- obratu v 11. století*, Praha: Vyšehrad, 2004.
- VIAN Paolo, *La donazione di Costantino*, Roma: Muino 2010.
- WATTERICH J. M. (ed.), in *Vita Gregorii P.P. VII a Paulo Benriedensi conscripta, Pontificium Romanorum qui fuerunt inde ab exeunte saeculo IX usque ad finem saeculi XIII vitae*, I, Lipsiae 1862, s. 540.
- WHALEN Brett Edward, *The Medieval Papacy*, London, Hampshire and New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- WIHODA Martin, *Causa Podivín*, Časopis Matice Moravské, 1998, roč. CXVII, č. 2.
- WIHODA Martin, *Morava v době knížecí 906-1197*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2010.
- WIHODA Martin, *První česká království*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2015.
- WOODS Thomas Jr., *How the Catholic Church Built Western Civilization*, Washington: Regnery Publishing, 2005.
- ŽEMLIČKA Josef, *Čechy v době knížecí. 1034-1198*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2007.
- ŽEMLIČKA Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 2005.

Annotation

Bibliografická citace

Koncepce papežství Řehoře VII. v jeho listinách týkajících se obnoveného olomouckého biskupství: bakalářská práce/Lukáš Prskavec; vedoucí práce: Vít Hlinka. Olomouc: 2016. 45 s.

Anotace

PRSKAVEC Lukáš: *Koncepce papežství Řehoře VII. v jeho listinách týkajících se obnoveného olomouckého biskupství*, Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2016.

Předmětem studia bakalářské práce je koncepce papežství Řehoře VII., kterou nacházíme v jeho listinách adresovaných představitelům českého státu a církve. K této problematice přistupujeme z historického hlediska. Zajímá nás tedy vznik, vývoj a historický dopad Řehořových reformních myšlenek na dobu, ve které žil. Pozornost je věnována především těm z jeho myšlenek, které nacházíme v jeho proslulé bule Dictatus papae, pomocí které formuloval program římské kurie a pozdější gregoriánské reformy. Tyto myšlenky odráží také jeho listiny zasílané do Čech. Srovnání těchto dokumentů je jeden z cílů naší práce. Bakalářská práce tedy analyzuje základní Řehořovy reformní myšlenky, které se odrážejí jak v Dictatus papae, tak v jeho listech do Čech.

Klíčová slova: Řehoř VII., Dictatus papae, listiny, dějiny, komparace

Abstract

PRSKAVEC Lukáš: *The Concept of Papacy according to Gregory VII. in his Lists on the Renewed Olomouc Bishopric*, Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2016.

The object of our study in this thesis is the concept of the papacy of Gregory VII., which we found in his lists addressed to the representatives of the Czech state and the Church. We approach these problems from a historical perspective. It means, that we are interested in the origin, development and historical consequences of Gregory's reform ideas concerning the period in which he lived. Our attention is especially focused on the ideas in Gregory's famous list Dictatus papae, by which he formulated the program of the Roman Curia and later Gregorian's reform movement. Similar ideas can be found in his list to Bohemia. The

comparison of these documents is one of the aims of the thesis. The thesis thus analyses the basic Gregory's reform ideas, which are reflected in Dictatus papae and in the lists addressed to Bohemia.

Keywords: Gregory VII., Dictatus papae, lists, history, comparison

Počet znaků včetně mezer: 117 437